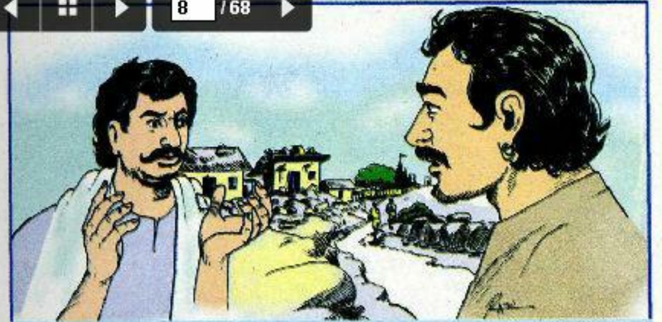
मे 2002

Rs. 10/-

चांदोबा

रडवणारा

दुसऱ्यांना आशा लावून झुलवायचं आणि नंतर त्यांना रडवायचं, ही विकासची संवय होती. त्यांत त्याला खूप आनंद वाटत असे. एकदा जेव्हां तो गल्लींतून जात होता, तेव्हां एका भिकाऱ्याने हात पसरून त्याला म्हटले, "महाराज, मी उपाशीं आहे. दोन दिवस कांहीही खायला मिळाले नाही. एखादा रुपाया द्या. मी पोटभर तरी जेवेन."

विकासने त्याला नखशिखान्त न्याहाळून म्हटले, "तू मला महाराज म्हणून पुकारलंस. पण मला तर तूच महाराज वाटतो आहेस. तुझा चेहरा किती तेजस्वी आहे. माझं ऐक. मी जसं सांगीन, तसं केलंस तर तुझी गरिबी दूर होईल. तुला उपाशी राहावं लागणार नाही. कोणाच्यासमोर हात पसरायची वेळ येणार नाही. माझ्याबरोबर येशील?"

भिकारी त्याच्या पाठोपाठ गेला. विकास त्याला सरळ आपल्या घरीं घेऊन गेला आणि त्याला नवे कपडे त्याने घालायला दिले. नंतर त्याला घेऊन दुसऱ्या एका घरी गेला. तिथल्या घरमालकाला विकासने म्हटले, "खुद्द महाराज वेष पालटून इथें आलेले आहेत. तुम्हा लोकांच्या अडचणी, दुःखें त्यांना जाणून घ्यायची आहेत."

तो घरमालक खरोखरच अडचणींत सांपडला होता. ही संधी मिळाल्यावर त्याने आपल्या अडचणींचा पाढा म्हणायला सुरवात केली. विकास त्याला म्हणाला, "उद्यां सकाळीं गांवाबाहेरच्या उजाड धर्मशाळेंत तू ये. तिथें तुला हवं तेवढं धन महाराज स्वतः देतील."

त्यानंतर विकासने भिकाऱ्याला आणखी एका घरी नेलं. त्या घरमालकाला सैनिकांनी विनाकारण तुरुंगात टाकलं होतं. आणि सुटकेसाठी ते शंभर मोहरा मागत होते.

विकासने सांगितलं, "तुम्ही सर्वजण उद्यां

सकाळीं गांवाबाहेरच्या धर्मशाळेंत या. महाराज तुमची समस्या चटकन सोडवतील."

त्या गांवात एक कवी होता. आपले काव्य राजाच्या दरबारांत ऐकवण्याची त्याची तीव्र इच्छा होती. एक म्हातारी आपल्याच वयाच्या राजमातेला पाहायला उत्सुक होती. असे कितीतरी लोक गांवात होते. विकास त्या सर्वांना भेटला. विकासने त्या सर्वांना उजाडताच त्या धर्मशाळेंत येण्यास सांगितलं.

संध्याकाळ झाली तेव्हां विकासने भिकाऱ्याला आपल्या घरी नेले. त्याला दिलेले कपडे परत घेतले आणि तो म्हणाला, "जा, आता जाऊन भीक माग."

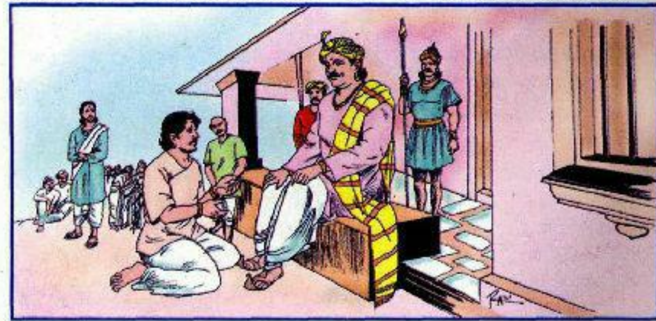
"उद्यां तू गांवाबाहेरच्या ओसाड धर्मशाळेंत पहांटेच ये बरं कां! मग बघच, तिथें काय काय होईल ते! खरी मजा येईल. हंसूनहंसून पोट दुखायची वेळ येईल." विकासने त्याला सांगितलं.

दुसऱ्या दिवशी विकास सकाळीं धर्मशाळेंत गेला. आणि तिथले दृश्य पाहून चकितच झाला. खुद्द महाराज तिथें जातीने हजर होते. आदल्या दिवशी विकासने ज्या ज्या लोकांना शब्द दिला होता. त्या त्या लोकांची इच्छा महाराजांनी पूर्ण केली होती.

विकासच्या आता लक्षांत आलं कीं तो भिकारी म्हणजे दुसरा तिसरा कुणी नसून स्वतः महाराजच होते. तो लगेच महाराजांच्या पाया पडला आणि क्षमा मागून म्हणूं लागला, "महाराज, माझ्यामुळें गांवातल्या कितीतरी लोकांचे भले झाले आहे. आता आपण माझ्यावर ही कृपा करावी."

"ठीक आहे, आजपासून तू कैदी बनून गांवातल्या मध्यावर असलेल्या मातीच्या भिंतीच्या घरामधे राहाशील. गांवात कुठलीही समस्या उद्‌भवली कीं तुला सांगण्यात येईल आणि तुझ्यामार्फत त्या समस्येचे निराकरण केले जाईल. पण लक्षांत ठेव, तू नेहमीच आमचा कैदी राहशील."

"महाराज, आपण मला ही असली कसली शिक्षा देत आहात?" विकासने दीनवाण्या स्वरांत विनवले. "मी तरी काय करणार? तुझ्यासारख्या लोकांना रडवण्यांत मला मजा वाटते ना!" महाराज हंसतहंसतच म्हणाले.

माया सरोवर

3

(जयशीलने सेनाध्यक्षाचा पुत्र मंगलवर्मा यास वाघापासून वांचवले. कनकाक्ष राजाने त्याची प्रशंसा केली आणि मंत्र्याच्या सल्ल्यानुसार त्याने आपल्या कार्यालयांत त्याला नोकरीही दिली. जेव्हां राज्याच्या कामासंबंधी मंत्री सविस्तर माहिती सांगत होते. तेव्हां एक सैनिक एक तुटकी तलवार आणि मोत्यांचा एक हार घेऊन तिथें आला.)

सैनिकाने आणलेली ती तुटकी तलवार आणि मोत्याचा हार पाहून कनकाक्ष राजा व धर्ममित्र मंत्री आश्चर्यचकित झाले. मंत्र्यांनी तो हार लक्षपूर्वक पाहिला आणि तो म्हणाला, "महाराज, हा हार युवराणींचा तर नाही ना? आणि ही तुटकी तलवार आपल्या युवराजांची तर नव्हे ना?"

राजानेही त्या दोन्ही वस्तू लक्षपूर्वक न्याहाळून म्हटले, "युवराज व युवराणी जिथून नाहीसे झाले, त्या झाडाजवळच या वस्तू मिळाल्या, असं जर यांनी सांगितलं नसतं तर मलाही यांचा विश्वास वाटला नसता."

"आपण आत्ताच युवराणींची मुख्य सखी मल्लिका हिला बोलावून घेऊं या. जरी तलवारीबाबत तिला कांही सांगता आलं नाही तरी किमान मोत्याच्या हाराबद्दल तरी ती नक्कीच कांहीतरी सांगू शकेल." मंत्री धर्ममित्राने सुचवले.

राजाचा आदेश मिळाल्यावरून एक सेवक मल्लिकाला तिथें घेऊन आला. आपली युवराणी नाहीशी झाल्यापासून ती फारच दुःखी होती.

मोत्याचा हार कोणत्या जागी मिळाला ते कांही राजाने तिला सांगितलं नाही. तिला हार दाखवून राजा म्हणाला, "अंतःपुरांतल्या स्त्रियांपैकी कुणाचा तरी हार हरवलाय. हा घेऊन जा आणि जिचा तो असेल तिला देऊन टाक."

मल्लिका त्या हाराकडे नीट लक्ष देऊन निरखत होती. ती एका जागी थांबून उद्गारली, "महाराज, हा हार युवराणींचा आहे. जेव्हां आम्ही अरण्यांत विहार करायला गेलो होतो, तेव्हां त्यांनी हा हार घातला होता."

हा हार युवराणींचाच आहे या शंकेला जेव्हां मल्लिकानेदेखील दुजोरा दिला. तेव्हां दुःखावेगाने राजाचे मन कळवळले. मल्लिकाला आणखीही कांही विचारायचे असूनही राजाला विचारता येईना. त्याचे डोळे भरून आले, गळा दाटून आला आणि मान खाली घालून तो स्तब्ध राहिला.

राजाची ही दयनीय अवस्था पाहून मंत्र्याने मल्लिकास विचारले "मुली, असले मौल्यवान हार कितीतरी श्रीमंत स्त्रिया वापरतात. हा हार युवराणींचाच आहे म्हणून तू इतकं खात्रीपूर्वक कसं सांगू शकतेस?"

त्या हारांतले दोन मोती दाखवून मल्लिका म्हणाली, "हे दोन खराब झालेले मोती आपण पाहा ना! एकदा युवराणी माझ्यावर नाराज झाल्या आणि हा हार त्यांनी माझ्यावर फेंकला. त्यांचा नेम चुकला आणि हा हार झाडावर आदळला. तेव्हां हे दोन मोती थोडे खराब झालेले होते." मल्लिकाच्या बोलण्यावरून तो हार युवराणी कांचनमालाचाच आहे हा विश्वास पक्का झाला. तेव्हां ती तुटकी तलवारदेखील युवराजाचीच असावी असे सर्वांना वाटले.

राजाने मंत्र्याला विचारले, "ज्या भिल्लाला या वस्तू मिळाल्या होत्या, तो आता कुठे आहे?" ज्या सेवकाने हार व तलवार आणली होती, तो लगेच म्हणाला, "त्याची मानसिक स्थिती ठीक नाही. तो आपल्या प्रश्नांची उत्तरें नीट देऊं शकणार नाही. "दोन पायांच्या मगरी" असं म्हणून तो किंचाळतो आहे."

हे ऐकूनच सिद्धसाधक चकित झाला व पुढें म्हणाला, "महाराज! महाकालच्या परिवारांतले भूतगण कधीकधी विचित्र वेषांत आपल्याला दिसतात. त्या भिल्लाला देखील कांहीतरी भूतबाधा झाली असावी. त्याला आपल्या ताब्यांत घेतलं पाहिजे आणि त्याच्याकडून खरी गोष्ट काढून घेतली पाहिजे. मी त्याला सारं कांही विचारून घेऊं शकेन असा मला पूर्ण विश्वास आहे. मला व जयशीलला

त्यासाठीं अरण्यांत जाण्याची अनुमती आपण द्यावी."

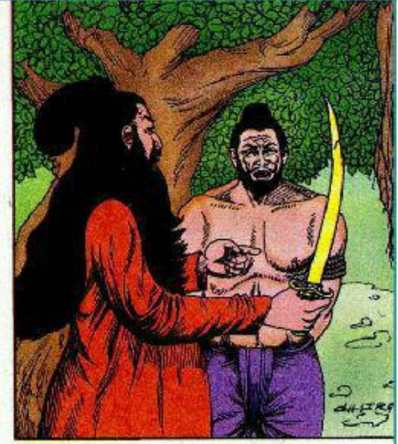
राजाने तशी संमती दिली. सिद्धसाधक व जयशील एका सेवकाला घेऊन अरण्यांत शिरले व मोठ्या पारंब्या असलेल्या वटवृक्षाजवळ पोंचले. तिथें अद्याप कांही भिल्ल होते. त्यांनी या भिल्लाला दोरीने बांधून ठेवलेला होता. त्यांच्यामधे एक भूतवैद्य होता. तो 'हाम फट, हाम फट' म्हणत ओरडत होता आणि त्या भिल्लावर भस्म फेंकीत होता.

हे दृश्य जयशील, सिद्धसाधक व सेवक यांनी पाहिले. सिद्धसाधकाने आपली लाठी वर उचलली आणि भूतवैद्याला थांबण्यासाठी खूण केली.

भूतवैद्याने सिद्धसाधकाला गुरगुरताना पाहिले आणि तो त्याच्यावर तुटून पडणार, तेवढ्यांत राजसेवक त्याला थांबवत म्हणाला, "थांबा, हे राजाच्या दरबारांतले मांत्रिक आहेत."

एक पाऊक पुढें टाकीत सिद्धसाधकने म्हटलं, "अरे, तू तर नीच ग्रहोपासक आहेस. माझ्या या मंत्रदंडाने मी तुझी एक काडी बनवून, तुला हवेंत उडवून लावीन, समजलं?"

भूतवैद्य भीतीने थरथर कांपू लागला. भेदरलेल्या भिल्ल तरुणास सिद्धसाधक म्हणाला, "अरे भीम भिल्ला, पहा, दोन पायांच्या ज्या मगरीने तुला घाबरवून सोडले होते, तिच्या छातींत या शूराने तलवार खुपसली आणि मारून टाकले. आता तुला भिण्याचे कांही एक कारण नाही. चल, उठून उभा राहा. जयशीलने जी तलवार मगरीच्या छातीत खुपसली होती, ती ही तलवार आहे बघ!" असं

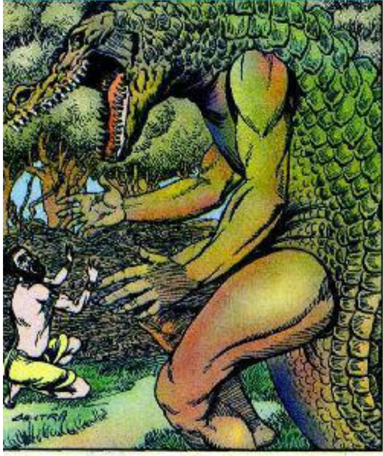

म्हणत साधकाने जयशीलच्या म्यानांतून तलवार काढली आणि दाखवली.

भिल्ल तरूण लगेच उठून उभा राहिला आणि म्हणाला, "महोदय, आपण दोन पायांच्या मगरीला खरंच मारलंत? मग तिचं शव कुठे आहे?"

सिद्धसाधकाने बेधडक सांगितले, "अरे, जेव्हां मनुष्य मरतो तेव्हां त्याचं शव होतं. जेव्हां पिशाच्च मरतं तेव्हां त्याचं कुठे शव बनतं कां? आता मला सांग, ती तुटकी तलवार आणि मोत्यांचा हार तुला कुठे मिळाला?"

भिल्लाने घसा साफ करीत म्हटले, "महोदय, मी जेव्हां शिकारीसाठीं आमच्या वस्तींतून निघालो, तेव्हां या वृक्षाच्या फांद्यातून एक रानकोंबडा बांग देत होता. मी त्याच्यावर बाण सोडला, तो त्याच्या पंखात अडकला. त्या रानकोंबड्याला उडता येईना व तो तडफडत एका

झुडुपांत पडला. मी तिथें त्याला शोधायला गेलो'' असं म्हणत तो सिद्धसाधक आणि जयशील, यांना एका गर्द झाडींत घेऊन गेला आणि म्हणाला, ''महोदय, याच झाडींत मला मोत्यांचा हार व तुटकी तलवार मिळाली.''

भिल्ल तरुणाचे बोलणें पूर्ण होण्याच्या आंतच सिद्धसाधकाने झाडींत वांकून पाहिले आणि एक उडी मारत तो मागे वळला व म्हणाला, ''जयशील, या महारण्याच्या मधें, या काटेरी झाडीत, एक प्राचीन तालपत्र ग्रंथ आहे. जय महाकाली!'' असं म्हणून त्याने झाडींतून ताडपत्रांचा एक ग्रंथ काढला.

तो ग्रंथ पाहून सिद्धसाधक एकदम उत्साहित झाला आणि त्याच्या चेहऱ्यावर एक निराळीच चमक दिसूं लागली. तो त्या ग्रंथाची एकएक पानें उचलून उलटायला लागला. ते लक्षपूर्वक ती पानें बघत होता. शेजारीं जयशील उभा आहे हे देखील

तो ग्रंथ वाचताना सिद्धसाधक विसरला. त्याची ही अवस्था पाहून जयशील चकित झाला होता. सिद्धसाधक स्वतःशीच बोलूं लागला, ''ही कुठली भाषा आहे? कुठल्या लोकामधले नागरीक ही भाषा बोलतात? ही ताडपत्रें नाहीत, ही बरीच मोठी आहेत. बहुतेक कमलपत्रांपासून केलेली असावीत.''

जयशीलने साधकाकडून ती पत्रें घेतली आणि एकवार ती नीट पाहून तो म्हणाला, ''भिल्लाने वर्णन केलेल्या दोन पायांच्या त्या मगरीने ही इथें टाकली असतील.''

''हो, हो, असंच झालं असेल'' असं म्हणत त्या भिल्ल युवकाकडे वळून साधकाने विचारलं, ''पण दोन पायांचा तो मगर इथें कशाला आला होता?''

''झाडींत जो रानकोंबडा पडला तो बाहेर ओढून काढण्यासाठी मी खाली वांकलो. पाठीमागून आवाज आला. म्हणून मी मागे वळून पाहिलं तो मगरीच्यासारखी एक महाकाय आकृती मागे उभी होती. मी घाबरून ओरडलो आणि शुद्ध हरपून खाली कोसळलो,'' भिल्ल तरुणाने सांगितलं.

जयशीलने भिल्लाच्या पाठीवरून हात फिरवत विचारले, ''तू ज्या रानकोंबड्यावर बाण मारला होतास, तो कोंबडा कुठें आहे?'' भिल्ल तरुण कांहीतरी उत्तर देणार त्यापूर्वीच भूतवैद्याने दांतओठ खात म्हणाला ''पर्वतदेवी त्याला उचलून घेऊन गेली असेल. सकाळच्या प्रहरीच याने त्या कोंबड्याला मारून मोठा अपराध केला आहे.''

जयशीलने नाराजीच्या सुरांत सिद्ध साधकास म्हटले, ''इथें सगळे मूर्ख आणि नालायक लोक एकत्र

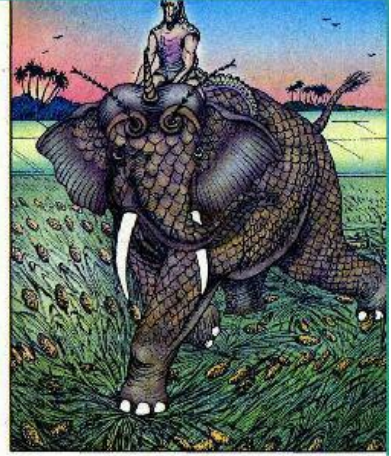
जमलेले दिसताहेत. या डोंगरदऱ्यांत, आपल्याला कमीतकमी एक आठवडाभर तरी हिंडायला लागणार आहे. त्या दोन पायाच्या मगरीचा छडा आपण लावलाच पाहिजे.''

''तूं ठीक सांगतो आहेस, जयशील. ज्याने हा ताडपत्रांचा ग्रंथ इथें टाकला आहे, त्यानेच युवराज व युवराणींचे अपहरण केलं असलं पाहिजे. म्हणजे बहुधा तो अवश्य कुणीतरी राक्षस असेल. किंवा यक्ष, गंधर्व, किन्नर यांच्यापैकी एखादा असेल.'' सिद्धसाधकाने आपली शंका व्यक्त केली. त्यानंतर दोघेही जवळच्याच पर्वताच्या दिशेने जाऊं लागले. त्यांच्याबरोबर आलेल्या राजसेवकाने विचारले, ''महोदय, मला परत फिरण्याची अनुमती आपण द्यावी. महाराजांना काय निरोप सांगायचा?''

सिद्धसाधक म्हणाला, ''महाराजांना हे शुभवर्तमान सांग. ज्या वटवृक्षाजवळच त्यांची मुलें नाहीशी झाली, तिथेंच एक महान ग्रंथ सांपडला आहे. त्या ग्रंथाच्या मदतीने आम्ही युवराज व युवराणींचा लौकरच शोध काढूं, दुष्ट लोकांचा संहार करूं आणि युवराज व युवराणीला राजवाड्यावर सुखरूप घेऊन येऊं.''

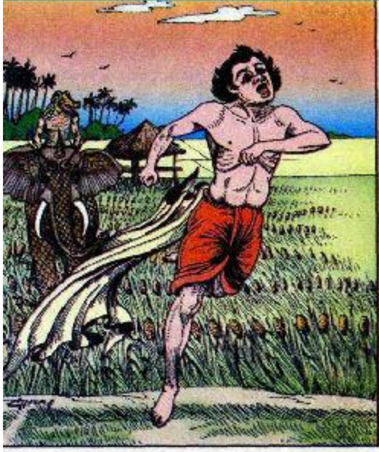
सिद्धसाधकाच्या बोलण्यावर जयशील स्वतःशीच हंसत होता. नंतर ते घनदाट अरण्याने वेढलेल्या पर्वताकडे जाऊं लागले. त्यावेळीं पर्वताच्या पायथ्याच्या एका खेड्यांतले सारे गांवकरी आपापल्या झोंपड्यांतून बाहेर आले आणि घाबरून आरडाओरडा करीत होते. कारण त्याच दिवशी सकाळीं त्यांच्या ज्वारीच्या शेतांत एक विचित्र घटना घडली.

त्यांच्या शेतांत एका जागी मचाण होतं.

शेतांची राखण करण्यासाठीं चौदा वर्षांचा एक मुलगा त्या मचाणावर बसला होता. त्याने शेताच्या दिशेने एक हत्ती येताना पाहिला. त्याला ठाऊक होतं कीं गोफणीने दगड मारला तरी हत्तीला पळवून लावणें अशक्य होते. पण तो मुलगा मोठा शूर होता. हत्तीने शेतांत घुसून पिकाची नासाडी होऊं नये. म्हणून कांहीतरी प्रयत्न करायचे त्याने ठरवले. त्याने गोफणीला एक टोंकदार दगड लावला आणि हत्तीवर नेम धरून त्याने तो दगड गोफणीने मारला.

तो दगड नेमका हत्तीला लागला. जखम झाली तर साधारणपणें हत्ती चीं ची करतो. परंतु तसं झालं नाही. त्या मुलाने पाहिलं. तर एक विचित्र आकार हत्तीच्या पाठीवर होता तो उभा राहून म्हणाला, ''ए पोरट्या, दगड मारतो आहेस काय? मला कोण समजलास रे तूं?'' आणि त्याने एक भयंकार हुंकार दिला.

तो भीतीदायक हुंकार ऐकून मुलगा लटलट कांपू लागला. त्याचे शरीर घामाने डबडबले. त्याला मचाणावरून खाली उतरायचं होतं पण त्याला उतरता येईना. तो तिथेंच खिळल्यासारखा उभा राहिला.

कांही क्षणांतच हत्ती मचाणाच्याजवळ येऊन पोंचला. तो हत्ती नेहमीसारखा हत्ती वाटत नव्हता. त्याचं सारं शरीर माशासारख्या खवल्यांनी झांकलेलं होतं. हत्तीच्या पाठीवर जो बसलेला होता त्याने मगरीच्या डोक्यासारखं शिरस्त्राण घातलं होतं. त्याचं शरीर मगरीच्या कातड्याने झांकलेलं होतं.

तो विचित्र आकारवाला त्या मुलाच्याजवळ आला आणि अभयहस्त दाखवत तो म्हणाला, "घाबरूं नकोस. मी जे सांगतो ते कर. गांवात जा आणि माझ्यासाठीं चांगलं भोजन घेऊन ये. त्याचबरोबर गांवात जर कुणी चांगला शल्यवैद्य असेल तर फारच उत्तम! ही बघ, इथें माझ्या पोटांतून एक तुटलेली तलवार आहे ती बाहेर काढायची आहे. असं करता आलं तर तुम्हाला दोघांना मी उत्तम इनाम देईन" तो धाप लागल्यासारखा बोलत होता.

तो मुलगा भेदरलेला होताच. तरीदेखील त्याने हे बोलणें ऐकून घेतले. तो खाली उतरायला घाबरत होता. जेव्हां त्या विचित्र आकारवाल्याच्या हे लक्षांत आलं. तेव्हां त्याने त्याची कंबर पकडून त्याला जमिनीवर उतरवलं.

जेव्हां त्याचे पाय जमिनीला टेकले तेव्हां त्या मुलाच्या जीवांत जीव आला. जणू यमदूतांपासून आपली सुटका झाली आहे असंच त्याला वाटलं. वाऱ्याच्या वेगाने, तो शेतातून पळत सुटला, व गांवात पोंचला.

निंबाच्या पारावर गांवकरी गप्पाटप्पा करीत होते. जोरांत ओरडत पळत येणाऱ्या या मुलाकडे पाहून त्यांना वाटलं कीं शेतांत रानडुक्कर घुसलं असावं किंवा हरणांचा कळपच आला असावा. त्यांनी त्या मुलाला विचारले, "अरे, असा कां पळतो आहेस? काय झालं?"

त्या मुलाला दम लागला होता. त्याने श्वास घेत सारी हकीकत सांगितली. त्याच्या बोलण्यावर कुणीही विश्वास ठेवला नाही. कांहीलोकांना वाटलं कीं त्याचं डोकं फिरलं आहे. जेव्हां तिथे आलेल्या गणाचारीने गांवच्या पाटलाकडून सविस्तर कथा ऐकली तेव्हां तो म्हणाला, "या मुलाने जे कांही सांगितलंय, त्यांत कांही आश्चर्य वाटण्यासारखे कांही नाही. जेव्हां माझ्यावर भूत सवार होतं तेव्हां असले पाण्यांतले हत्ती, मगरमनुष्यच नव्हे तर दोन डोक्यांचे सिंह आणि दहा तोंडाची माणसेंही मला दिसतात."

"हे बघ, प्रथम आपण काय करायला हवं ते अगोदर सांग. आपल्या सर्वांचा नाश करण्यासाठीं तर तो एखादी योजना बनवत नसेल ना?" गांवच्या पाटलाने आपली शंका व्यक्त केली.

आता याच्यावरच सगळेजण. चर्चा करूं लागले. एकाने म्हटलं, "बघा, त्याच्या शरीरामधें तुटकी तलवार आहे. खायच्या पदार्थांबरोबर तो एका वैद्यालाही घेऊन यायला सांगतो आहे. आपण चरकाचारी वैद्याला जर आपल्याबरोबर घेऊन गेलो तर ठीक होईल."

हे ऐकून चरकाचारी वैद्य घाबरून गेला. तो म्हणाला, "काय? मी त्या विकृत आकाराच्या राक्षसाची चिकित्सा करूं? हे काम एखादा कुशल शल्यविशारदच करूं शकेल. त्याच्यासाठीं आपल्या गांवातला नारायण न्हावी आहे ना, त्याला आपण पाठवूं या म्हणजे बरं! राक्षसाच्या पोटांतली तलवार त्याने बाहेर काढली कीं मी संजीवनीसारखी प्रभावी औषधे देईन आणि वाहणारे रक्त थांबवीन."

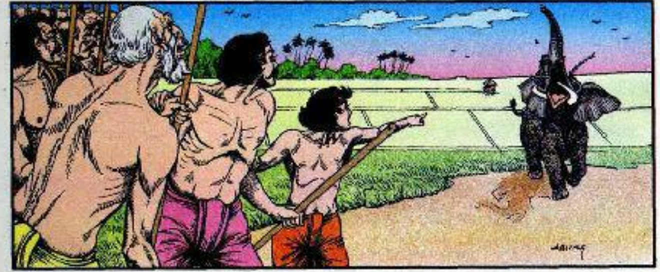
दोघेजण लगोलग गेले आणि त्यांनी नारायण न्हाव्याला पकडून आणले. तो लटपटत म्हणाला, "मी आणि हे काम? छे, छे, माझ्याच्याने नाही होणार हे! त्याच्या पोटांतली तलवार मला बाहेर काढता येणार नाही."

तो वेड लागल्यासारखा इकडेतिकडे बघत पळून जायचा प्रयत्न करूं लागला.

आजूबाजूच्या लोकांपैकीं दोन धष्टपुष्ट पुरुष पुढें झाले. आणि त्यांनी नारायण न्हाव्याला घट्ट धरून ठेवलं. गांवच्या पाटलाने करड्या आवाजांत सांगितलं, "हे बघ, त्याची शस्त्रक्रिया करता येते कीं नाही, ते आपण नंतर ठरवूं. अगोदर सगळेजण मिळून तिथे जाऊं. आपल्याबरोबर तलवारी, कुऱ्हाडी, भाले वगैरे घेऊन चला. हा पोरगा जे सांगतोय ते कितपत खरं आहे ते तिथें गेल्यानंतरच कळेल."

लोक तलवारी, भाले, कुऱ्हाडी वगैरे हत्यारें घेऊन निघाले. हत्यारे घेऊन येणारा हा जमाव पाहिल्यानंतर हत्तीवर बसलेल्या त्या विचित्र आकाराच्या व्यक्तीने हत्तीला अंकुश टोंचला. हत्तीने आपली सोंड उंचावली आणि ओरडतच तो गांवकऱ्यावर चालून येऊं लागला.

(अपूर्ण)

पाण्याची भिती

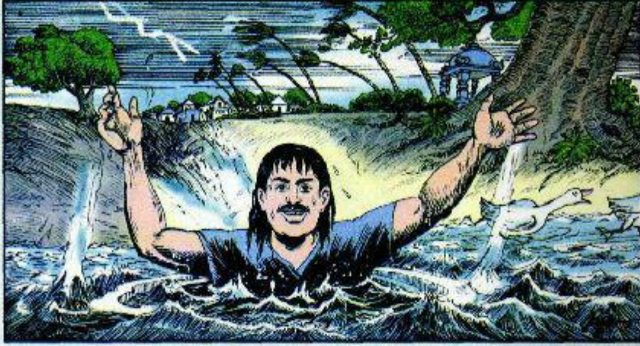
जनगांवाच्या चारी बाजूला शेती होती. त्या गांवाला लागूनच एक तलाव होता. गांवकरी त्यांत पोहायला शिकत असत. त्यांना वाटायचं कीं कधी पूर आला, किंवा जरूर पडली तर पोहायची विद्या उपयोगी पडेल.

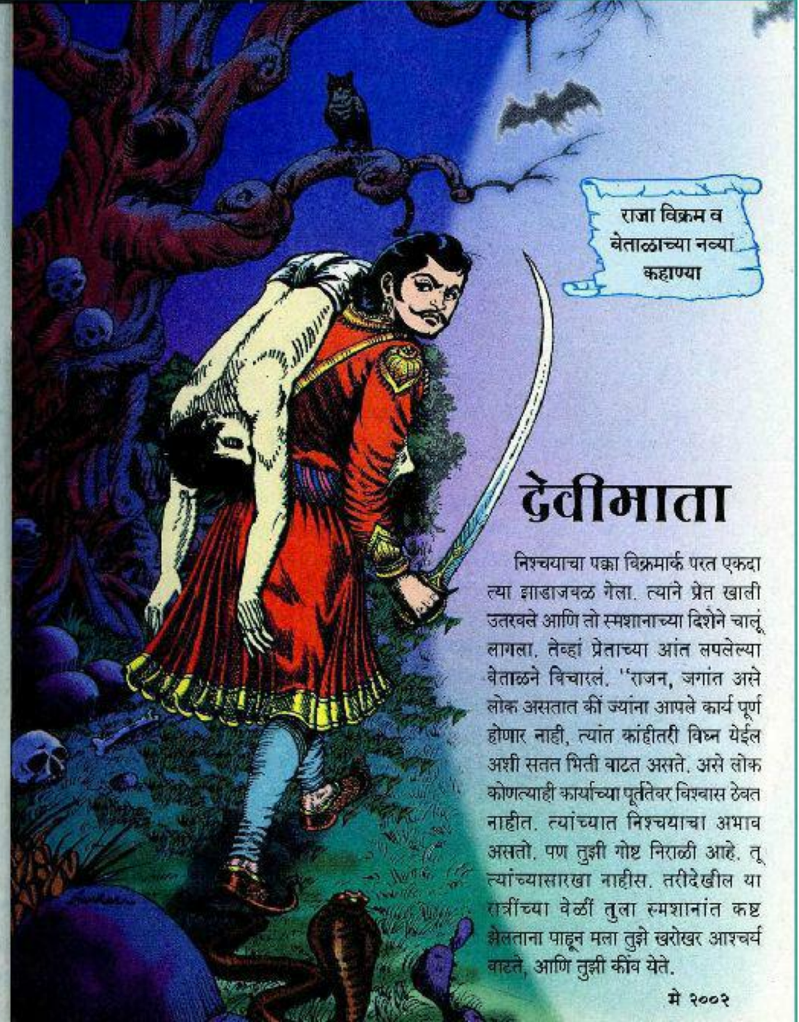
या गांवात गोविंद नांवाचा चाळीस वर्षांचा एक शेतकरी होता. तो उंचनिंच होता, चांगला सहाफूट उंच होता. त्याला अजिबात, पोहायला येत नव्हते. जर त्याला कुणी 'पोहायला शीक' असे म्हटले तर तो उत्तर द्यायचा, ''मला पाण्याची खूप भिती वाटते. मी सहाफूट उंच आहे. मी कांही बुडणार नाही कुठल्याही नाल्यांत किंवा तलावात ! मला काय जरूर आहे पोहायला शिकायची?''

एक दिवस तो संध्याकाळीं शेतांतून घरी परत येत होता. पावसाळा होता. तो तलावाच्या कांठाकांठाने चालत होता. तेवढ्यांत जोराचा पाऊस सुरूं झाला. अंधारून आल्यामुळें नीट वाट दिसेना. अचानक गोविंदाचा पाय घसरला आणि तो तलावांत पडला. तो विचार करूं लागला, ''बाप रे, हे काय झालं आता? मला तर पोहायला येत नाही. आता मी निश्चितच बुडणार'' आणि तो गटांगळ्या खाऊं लागला.

तेव्हां त्याला एकदम आठवलं कीं पुष्कळ दिवस तलाव आटलेला होता. तेव्हां तो बुडण्याइतके पाणी तलावांत खचितच नसणार! हे लक्षांत येताच त्याने उभा राहाण्याचा प्रयत्न केला. त्याचे पाय जमिनीला लागले. आपल्या वेडगळपणाबद्दल त्याला लाज वाटली. तो मनांतल्या मनांत विचार करूं लागला, ''किती मूर्ख आहे मी! जिथें खोल पाणी नाही, तिथेंही मी बुडेन कीं काय म्हणून घाबरलो होतो. भीतीमुळें जीव घाबरा झाला होता. आता मात्र पोहायला शिकलेच पाहिजे.''

- काशीराम

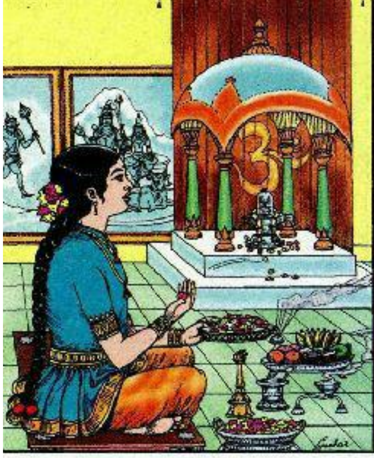

राजा विक्रम व वेताळाच्या नव्या कहाण्या

देवीमाता

निश्चयाचा पक्का विक्रमार्क परत एकदा त्या झाडाजवळ गेला. त्याने प्रेत खाली उतरवले आणि तो स्मशानाच्या दिशेने चालूं लागला. तेव्हां प्रेताच्या आंत लपलेल्या वेताळने विचारलं. ''राजन, जगांत असे लोक असतात कीं ज्यांना आपले कार्य पूर्ण होणार नाही, त्यांत कांहीतरी विघ्न येईल अशी सतत भिती वाटत असते. असे लोक कोणत्याही कार्याच्या पूर्ततेवर विश्वास ठेवत नाहीत. त्यांच्यात निश्चयाचा अभाव असतो. पण तुझी गोष्ट निराळी आहे. तू त्यांच्यासारखा नाहीस. तरीदेखील या रात्रींच्या वेळीं तुला स्मशानांत कष्ट झेलताना पाहून मला तुझे खरोखर आश्चर्य वाटते, आणि तुझी कींव येते.

मला तुझे हे करणें जरादेखील पसंत नाही. मी असं पाहिलंय कीं कधीकधी विवेकी माणसें, ज्यांचे भक्त असतात, ज्यांची ते आराधना करतात, त्यांच्याचमुळें त्यांना यातना सहन कराव्या लागतात. उदाहरण म्हणून मी तुला अंगद नांवाच्या एका मुनीची कहाणी सांगतो. म्हातारपणामुळें त्याची तार्किक दृष्टी व विवेकबुद्धि भ्रष्ट झाली होती. त्याचबरोबर मी तुला या मुनीवर विश्वास ठेवणाऱ्या विश्वेश्वरचीही गोष्ट सांगेन.'' आणि वेताळाने अंगद मुनींची गोष्ट सांगायला सुरवात केली.

रत्नगिरी नगरांत रत्नगुप्त नांवाचा एक महाभाग रहात होता. रत्नावती ही त्याची धर्मपत्नी होती. दोघेही परोपकारी व दैववादी होते. बऱ्याच वर्षांनंतर त्यांना एक मुलगी झाली. तिचे नांव होते अन्नपूर्णा. तिचे पालनपोषण त्यांनी मोठ्या लाडाने केले होते. ती मुलगी म्हणजे त्यांचं सर्वस्व होती. ती पांच वर्षांची असताना अकस्मात एका अनोख्या रोगाने आजारी पडली.

ती जे खातपीत होती ते तिला पचत नव्हते. तिला कांही खावेसेही वाटत नव्हते. दररोज सकाळसंध्याकाळ तिला भयंकर डोकेदुखी सुरुं होई. त्या वेदनांमुळें ती कण्हत असे. कित्येक वैद्यांनी उपचार केले, पण कांही फरक पडला नाही. दुसरा कांही उपाय सुचेना म्हणून तिचा पिता रत्नगुप्त जवळच्या अरण्यांत गेला. त्याने आपली व्यथा अंगद नांवाच्या मुनीला सांगितली.

अंगदने थोडा वेळ ध्यान केले आणि नंतर डोळे उघडून तो म्हणाला, ''तुझी मुलगी जन्मल्यानंतर तुमचे तिच्यावर प्रमाणाबाहेर प्रेम आहे. तुम्ही देवभक्तीलाही विसरून गेलात. तुमच्या मुलीचा आजार म्हणजे परमेश्वराकडून तुम्हाला एक सूचनाच मिळालेली आहे. तिच्यांत परमेश्वर भक्ती जागवा. तिला समजावून सांगा कीं मातापित्यापेक्षां परमेश्वर श्रेष्ठ आहे.''

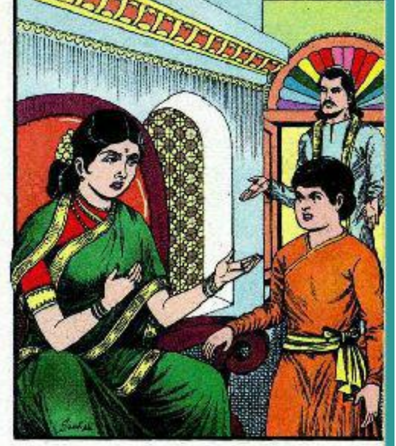
रत्नगुप्तने अंगदाच्या उपदेशानुसार केले. त्या दिवसापासून अन्नपूर्णा भगवानाची श्रद्धायुक्त अंत:करणाने पूजाअर्चा करूं लागली. तिला जे कांही जेवण देत, ते देवाचा प्रसाद आहे असं समजून ती खाऊं लागली. हळूंहळूं तिचा आजार कमी होत गेला. परंतु ध्रुवबाळ, भक्त प्रल्हाद यांच्यासारखी ती सारा वेळ परमेश्वरचिंतनात मग्न राहात होती. भक्तीरसांत रंगून जात होती.

हे पाहून रत्नगुप्ताचा जीव कळवळत असे. आता देवाची भक्ती हा अन्नपूर्णेचा आजार झाला, ती जेव्हां मोठी झाली तेव्हां ती म्हणूं लागली, ''माझे जीवन परमेश्वराच्या चरणीं समर्पित आहे. मी लग्न करणार नाही.''

रत्नगुप्ताने तिला खूप समजावले, रागावून पाहिले, पण ती आपला निर्णय बदलणारी नव्हती, जेव्हां त्याचे सारे प्रयत्न थकले, तेव्हां तो पुन्हां अंगदाजवळ गेला आणि त्याने आपले दु:ख उगाळले. आपल्या घरी येण्याचे निमंत्रण त्याने अंगदाला दिले.

अंगद अन्नपूर्णाला म्हणाला, ''प्रत्येक माणसांत परमेश्वर असतो. तुला परमेश्वर पाहायचा आहे ना? तुझे मातापिता ज्या माणसाला तुझ्याकरता पसंत करतील, त्याच्यांतच तू परमेश्वर पाहा. आपल्या पतीची सेवा कर. परमेश्वर तुझ्यावर प्रसन्न होईल आणि तुला संतानप्राप्तीचा वर देईल. त्या संतानाला परमेश्वर आपला अंश प्रदान करील.''

प्रत्येक स्त्रीला माता होण्याची इच्छा असते. ही तिची सहजभावना असते. अन्नपूर्णाने अंगदमुनींचा सल्ला मानला. वैभव नांवाच्या एका श्रीमंत व्यापारी तरुणाशी तिचा विवाह झाला. एका वर्षाच्या आंत त्यांना एक सुंदर मुलगा झाला. अन्नपूर्णाला वाटलं कीं तिच्या मुलाच्या रुपाने देवानेच तिच्या घरी जन्म घेतला आहे. पतीपत्नींनी त्याचं नांव ठेवलं विश्वेश्वर!

विश्वेश्वरला एका बाजूने आईचे वात्सल्य व प्रेम मिळत होते आणि दुसऱ्या बाजूने भक्तीयुक्त वातावरणांत तो वाढत होता. त्यांच्या घरांत रोज देवाची पूजा होत होती. लहान वयांतच त्याच्या मनांत विरक्ति उत्पन्न झाली. देवाच्या दर्शनासाठीं तो व्याकुळ झाला होता. मोक्षाचा मार्ग तो शोधूं लागला. आपला मुलगा इतरांपेक्षां निराळा आहे, त्याचे वागणें प्रौढ आहे, हे पाहून अन्नपूर्णाला फार वाईट वाटायला लागले.

पत्नीचे दु:ख समजल्यानंतर वैभवने तिला समजावून सांगितले, ''तूच आपल्या मुलाच्या मनांत इतकी देवभक्ति भरवली होतीस. तुझ्यामुळेंच तर तो इतका कट्टर देवभक्त झाला आहे. आता निदान त्याला देवापासून दूर ठेवायचा प्रयत्न तरी कर.''

पतीचे हे मत अन्नपूर्णाला पटले. दुसऱ्याच दिवशीं तिने आपल्या मुलाला कठोर आवाजांत सांगितले, ''हे तुझं खेळण्याचं वय आहे. आजपासून देवाची पूजा करायचे थांबव आणि इतर मुलांप्रमाणें खेळ, हिंडणे, अभ्यास, वाचन, लेखन याकडे लक्ष दे.''

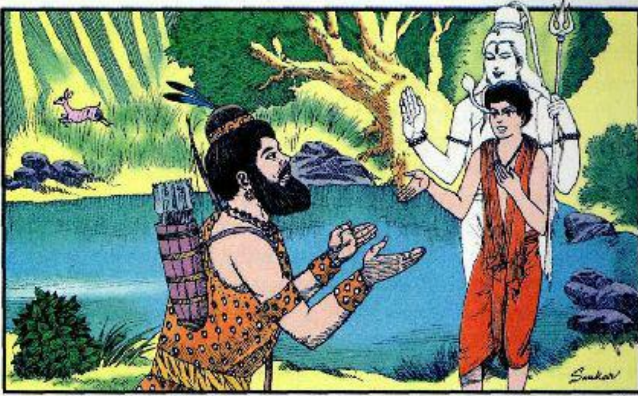
विश्वेश्वरला आपल्या मातेची आज्ञा पाळणें जमले नाही. तो ज्याला ज्याला आपली मनीषा सांगू लागला. ते सर्वजण अन्नपूर्णाचीच बाजू घेऊन बोलायला लागले. विश्वेश्वरला आता त्या घरांत राहायची इच्छा नव्हती. तो अरण्यांत गेला. आणि एका झाडाखाली बसून तपस्या करुं लागला. त्या अरण्यांत कोणत्याही हिंस्त्र श्वापदाने त्याच्यावर हल्ला केला नाही. त्याच्या आईचे अपार प्रेम किंवा त्याच्यामधला दैवी अंश, यापैकीं कुणीतरी त्याचे

रक्षण केले. कोणताही विषारी सर्प त्याला शिवण्याचे धाडस करूं शकला नाही. त्याला जेव्हां भूक लागे, तेव्हां डोळे मिटून तो ध्यान करी. प्रार्थनेनंतर त्याला आपोआप फळें पुढ्यांत येऊन पडत.

विश्वेश्वरचे रुप आता बदलले होते. त्याच्या आजूबाजूला काय चालले आहे याची त्याला शुद्ध नव्हती. जेव्हां तो घर सोडून आला होता तेव्हां तो दहा वर्षांचा होता. अरण्यांत त्याने अखंड दहा वर्षे तपस्या केली. तरीही त्याला परमेश्वराचे दर्शन घडले नाही.

एके दिवशी प्रात:काळीं विश्वेश्वर नदीवर स्नान करीत होता. त्यावेळेस एक शिकारी हरणाचा पाठलाग करीत तिथे आला. विश्वेश्वरला बघून तो आश्चर्य व्यक्त करीत म्हणाला, "परमेश्वरा, त्या दिवशीं तू ज्या तऱ्हेने अर्जुनाला दर्शन दिलेस, त्याच तऱ्हेने आज मलाही दर्शन दिलेस? मी किती भाग्यवान आहे!" आणि त्याने श्रद्धापूर्वक हात जोडले. विश्वेश्वर पाण्यांतून बाहेर आला आणि म्हणाला, "आपण कोण आहात ते मला माहीत नाही. पण आपण माझ्यापेक्षां वयाने नक्कीच मोठे आहात. मी आपल्याला प्रणाम करतो." त्यावर शिकाऱ्याने म्हटलं, "आपल्या चेहऱ्यावर सूर्याचे तेज आहे, गळ्यांत सर्पहार आहे, तेव्हां नुसताच प्रणाम नव्हे तर मी आपले चरणस्पर्श करुन वंदन करतो आहे. असं म्हणून त्याने तिथेंच साष्टांग नमस्कार घातला.

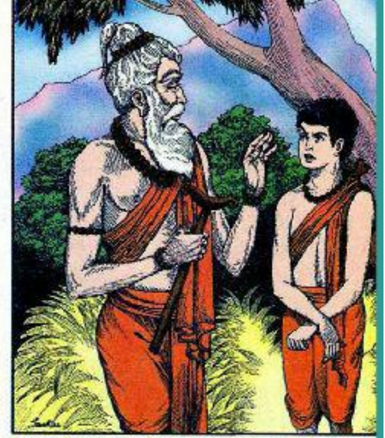
विश्वेश्वर स्तंभित झाला. त्याने आपले मस्तक व गळा चांचपून पाहिला, त्यांत कांही फरक जाणवला नाही. कोणताही बदल जाणवला नाही म्हणून तो कांहीतरी बोलणार तेवढ्यांत शिकारी म्हणाला, "वा वा, स्वामींनी माझ्यावर अनुग्रह केला आणि ते अंतर्धान पावले. या पृथ्वीवर या घटकेला माझ्यासारखा भाग्यवान दुसरा कुणीही नाही." जणूं कांही विश्वेश्वर तिथें नव्हताच असे शिकाऱ्याचे बोलणें चालणें होते. त्यानंतर शिकारी तिथून निघून गेला.

"मी आणि परमेश्वर? माझ्यांत तर भगवान आला नसेल ना? मला तो दिसत नाही पण इतरांना मात्र तो माझ्यांत दिसतो आहे हे नवलच!" विश्वेश्वर विचारांत पडला. त्याची मनस्थिती मोठी विचित्र झाली. त्याने बराच वेळ विचार केला व त्यानंतर सत्य काय आहे ते जाणून घेण्यासाठीं त्याने पुन्हां नागरिकांत मिसळण्याचे ठरवले. खरं काय होतं ते इतर लोकच बरोबर सांगू शकले असते!

जेव्हां तो रत्नगिरीच्या दिशेने जायला लागला तेव्हां वाटेंत अंगदमुनी समोरुन येताना त्याला दिसले. ते आता वयस्कर झाले होते आणि म्हातारपणाची सारी लक्षणें त्यांच्यात स्पष्ट दिसून येत होती. बोलताबोलता अंगदमुनींना समजलं कीं तो परका माणूस रत्नगिरीला जातो आहे. अंगदानी म्हटलं, "बाळ, पूर्वी वर्षांतून एकवेळ कां होईना, पण परमेश्वराचं दर्शन होत होतं. रत्नगिरी मधें अन्नपूर्णा नांवाची एक पतिव्रता स्त्री आहे. विश्वेश्वर नांवाचा तिला एक उत्तम पुत्र आहे. एका देवीने मला स्वप्नांत येऊन सांगितलं कीं विश्वेश्वरचे दर्शन केले कीं माझ्या या समस्येचे निराकरण होईल. म्हणून तेव्हांपासून दरवर्षी मी रत्नगिरीला जाऊन विशेश्वरला भेटून येतो आहे. पण माझी समस्या कांही सुटलेली नाही. तू जातोच आहेस तर विश्वेश्वरला सांग, कीं हल्लीं माझी प्रंकृति तितकीशी ठीक नसते. म्हणून आता त्याची भेट घेणं शक्य होणार नाही. जर कांही निरोप असेल तर मला अवश्य पाठव म्हणून सांग."

अंगदाच्या बोलण्याने विश्वेश्वरचा संभ्रम जास्तच वाढला. त्याने अंगदला सविस्तर हकीकत सांगितली आणि म्हटले, "दहा वर्षे मी अरण्यांत

तपश्चर्या करतो आहे आणि आपण म्हणता आहात कीं दरवर्षी आपण माझ्या घरीं मला भेटता आहात! हे कसे शक्य आहे?"

त्यावर अंगदने विश्वेश्वरकडे चौकसपणें पाहिलं आणि म्हटले, "माझी दृष्टि अधू झाली आहे, म्हणून मी तुला नीट ओळखले नाही. तुझ्या घरीं मी तुला इतकी वर्षे भेटतो आहेच रे! आता सारं कांही माझ्या ध्यानांत येतंय. तुझ्या मातेने तुझ्यांत परमेश्वर पाहिला आणि तू तिला सोडून दिलंस. आपल्या भक्ताच्या मनाला क्लेश होऊं नयेत असं परमेश्वराला वाटलं, म्हणून तुझे रूप धारण करून परमेश्वर तिथें राहातो आहे. मीही किती मूर्ख आहे बघ! तुझ्या घरीं जाऊन भगवानाचं दर्शन घेत होतो, परंतु त्यातलं सत्य मात्र मला अपरिचित राहिलं. शिकाऱ्याच्या रूपांत परमेश्वर तुझ्याकडे आला आणि तुला घरीं परत जाण्यासाठीं त्याने उद्युक्त केले. दहा वर्षांच्या तपस्येनंतर तुला परमेश्वराने दर्शन

दिले. आता तू घरी जा. परमात्म्यालादेखील मुग्ध करणाऱ्या मातृप्रेमापासून तू दहा वर्षे पारखा झाला आहेस. मातेमधेंच देव बघ आणि उरलेलं आयुष्य घालव."

कांहीही न बोलता विश्वेश्वरने अंगद मुनींना साष्टांग नमस्कार केला आणि तो वेगाने घराकडे निघाला.

ही कथा सांगितल्यानंतर वेताळाने आपला संशय प्रकट करीत म्हटले, "राजन्, विश्वेश्वरच्या जीवनाचे ध्येय होते, तपश्चर्या करुन परमेश्वराचे दर्शन करणें! त्यासाठी त्याने सर्व शारिरिक सुखें व मातृप्रेम, यांचा त्याग केला आणि तपस्या करण्यासाठीं तो अरण्यांत निघून गेला. सदैव परमेश्वराचे चिंतन करीत बसणाऱ्या विश्वेश्वरला अंगदाने सांगायचं कीं तुझी आई हेच तुझे दैवत आहे, हे विसंगत वाटत नाही? याच्यात मला तरी कोणत्याही प्रकारचे धार्मिक चिंतन व तर्कशुद्ध दृष्टि दिसत नाही. या असंबद्ध विचारसरणीचं कारण अंगदाचं म्हातारपण आहे कीं अस्वस्थ मन आहे? माझ्या या शंकांचं उत्तर माहीत असूनदेखील जर तू गप्प बसलास तर तुझ्या मस्तकाचे तुकडेतुकडे होतील."

विक्रमार्काने उत्तर दिले, "भगवान करूणामयी आहेत. त्यांच्या मनांत आले कीं भक्ताला दर्शन द्यावे कीं ते कोणत्याही स्वरुपांत दर्शन देतात. हे रहस्य विश्वेश्वरला समजलं नाही. जेव्हां विश्वेश्वरने अंगदाला अरण्यांत घडलेली घटना सविस्तर सांगितली. तेव्हां अंगदाला त्याला समजावून सांगावं लागलं कीं शिकाऱ्याच्या रुपांत प्रत्यक्ष परमेश्वरानेच त्याला दर्शन दिलं होतं आणि साहजिकच त्याची तपस्या फळाला आली. हे सत्य उलगडल्यानंतरदेखील जर विश्वेश्वर अरण्यांत तपस्याच करीत बसला असता किंवा पुन्हां तिथें गेला असता तर तो त्याचा मूर्खपणा ठरला असता, आणि तो गोष्ट अविचारी आणि अनुचित ठरली असती.

याकारणाने अंगदमुनींनी त्याला हिताचा उपदेश केला, कीं त्याने आपल्या आईच्या रुपांतच आपल्या दैवताचे दर्शन करावे. हे अंगदच्या धार्मिक व आध्यात्मिक परिपक्व बुद्धीचे लक्षण आहे. म्हातारपणाशी किंवा मानसिक अस्वस्थतेशी त्याचा काडीमात्र संबंध नाही."

राजाचे मौनभंग करण्यांत वेताळ सफल झाला आणि म्हणून ते प्रेत घेऊन तो पुन्हां अदृश्य झाला आणि पुनश्च झाडावर जाऊन बसला.

(आधार : 'वसुंधरा' यांची रचना)

अरण्यांतला विचित्र यजमान

हजारों वर्षांपूर्वीची गोष्ट आहे ही! दोन राक्षस भाऊभाऊ होते, इल्वल आणि वातापि! त्यांचे घर अरण्यालगत होते, पण गांवापासून जरा लांबच! दोघेही अतिशय लोभी होते. दुसऱ्यांची संपत्ति ते एका अभिनव पद्धतीने हडप करीत असत.

त्यांच्या इच्छेनुसार त्यांना कोणताही आकार धारण करता येत असे. इल्वल एका सात्विक यजमानाचे रूप धारण करी आणि अरण्यांतल्या वाटेवर फिरत राही. फिरते व्यापारी किंवा राजाच्या दरबारी जाणारे ब्राम्हण त्या वाटेवर त्याला भेटत. थकलेल्या या प्रवाशांना तो आपल्या घरीं थोडा विश्राम करायला यायची विनंती करीत असे. त्याचा सोज्वळ चेहरा, आणि दयाळू वाणी पाहून कुणीही त्याच्यावर अविश्वास दर्शवित नसे. ते आनंदाने त्याच्या पाठोपाठ जात.

बाहेरच असलेल्या तळ्यांत त्यांना स्नान करायला तो सांगी. नंतर त्यांना पडवींत थोडा वेळ विश्रांति घ्यायला तो सुचवत असे. कारण त्यांच्यासाठीं खास सुग्रास भोजन त्याला बनवायला तर वेळ हवा ना!

ते भोजन खास निश्चित असायचे. ते भोजन एका विलक्षण कोंकराच्या मांसापासून केलेले असे. इल्वलचा धाकटा भाऊ वातापि हा कोंकराचे रूप घ्यायचा. इल्वल भावाला मारुन, कापून त्याचे भोजन बनवीत असे. विश्रांति घेणाऱ्या पांथस्थांना यांतले कांहीच ठाऊक नव्हते. ते आनंदाने भोजनाचा आस्वाद घेत जेवीत.

जेवण झाल्यावर इल्वलला अचानक आपल्या धाकट्या भावाची आठवण येई.

"वातापि, अरे वातापि, कुठे आहेस रे तू?"

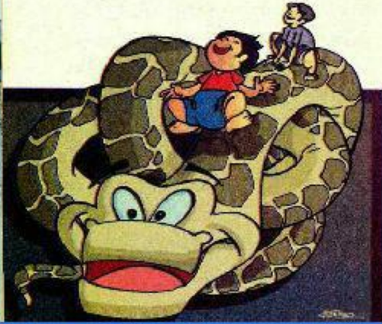
खास बातम्या

आरशाची मदत

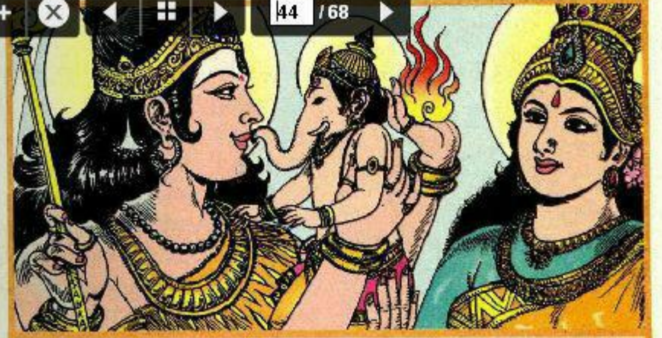

लखनौ 'झू' च्या अधिकाऱ्यांना काळजी वाटत होती. रानी व चिना हे दोन महाकाय चिंपांझी रुसले होते, गंभीर मुद्रा करून बसले होते. येणाऱ्या मंडळींकडे पाहून हंसायचे नाही असेच त्यांनी ठरवलेले होते. कारण एकच - त्या दोघांना वेगवेगळ्या पिंजऱ्यांत ठेवले गेले होते. वरिष्ठांनी विचार केला आणि शेवटी उत्तर सांपडले. त्यांनी एक अभिनव प्रयोग करायचे ठरवले आणि मोठ्या आकाराचे आरसे पिंजऱ्यांत लावले. चिंपूनाना जेव्हां झोंपून उठले तेव्हां त्यांना एका नवा मित्र आपापल्या पिंजऱ्यांत भेटला. ह्यांनी डोके खाजवले कीं तो खाजवायचा. ह्यांनी डावा पाय वर उचलला, तर तो उजवा पाय उचलायचा. हे दोघे तोंड भरुन हांसले, तर त्यांच्याकडे पाहून हा नवा मित्रदेखील हंसायचा! त्यांना खूप गंमत वाटली. त्यांचा रुसवा संपला, राग गेला आणि 'झू' पाहायला येणाऱ्या मंडळींना हे दोघे पूर्वीसारखेच आनंदी दिसायला लागले.

पाळीव कीं धोकादायक?

ब्रिटिश कोलंबियामधल्या केलौना गांवात कूप्स कुटुंब राहाते. त्यांनी पाळलेले एक जनावर सरकारी बालसुरक्षा खात्याला धोकादायक वाटते आहे. कारण हे जनावर म्हणजे साडेसोळा फूट लांबीचा 'बोझ' नांवाचा एक अजगर आहे. या घरांत नऊ मुलें आहेत, आणि सर्वांत लहान फक्त दोन वर्षांचे आहे. बोझ या घरांत गेली पांच वर्षे राहातो आहे. पण अधिकाऱ्यांना मुलांच्या सुरक्षिततेची काळजी वाटते. म्हणून मुलांना तरी दुसरीकडे राहूं द्या किंवा बोझला पाठवा अशी त्यांची सूचना आहे. परंतु कुटुंबप्रमुख कूप्स म्हणतात कीं बोझ प्रेमळ आहे. मुलांचे शाळकरी मित्र येतात व त्याच्या अंगावरुन न घाबरता हात फिरवतात.

गणेश पुराण

पार्वती मोठ्या कष्टाने आपले सगळे दुःख विसरली व मुलास कडेवर उचलून घेवून तिने त्याची दृष्ट काढली. शिवाने हात पसरवून त्याला जवळ बोलाविले. 'शंकर आपल्याला परत काहीतरी करील' या कल्पनेने घाबरून अडखळत पावले टाकणाऱ्या गणेशाच्या बालचेष्टांचे सर्वांनाच कौतुक वाटले.

''बाबा, गणेशा! तू पुत्ररूपाने आम्हाला लाभलास म्हणून आम्ही धन्य झालो! चिरंजीव हो!'' असे म्हणून शंकर त्याला कडेवर घेऊन लाड करुं लागले तो गणेशाने खाली उडी मारली व ''बाबा! काय हे बोलणे? मी तुमचा मुलगा, म्हणून मीच धन्य आहे!'' असे म्हणून आपल्या लांब सोंडेने पार्वती-परमेश्वराच्यां पायांना विळखा घातला व आपल्या डोळ्यांना स्पर्श करुन नमस्कार केला. नंतर विष्णूला नमस्कार केला.

विष्णूने ''ये हो लाडक्या भाच्या! असे म्हणत जवळ घेतले व 'कल्याणमस्तु!' असा आशीर्वाद दिला. तेव्हां विष्णूच्या कांतीमुळे गणपतीचा रंग नीलाकाशासारखा भासला. विष्णु व गणेश यांच्यांत काही तरी साम्य निश्चितच आहे असे सर्वांना वाटले. ''हा मामाच्या वळणावर आहे बरं का!'' असे सर्वजण म्हणूं लागले. गणेशाने ब्रह्मदेवाला नमस्कार केला. ''प्रथम पूजेचा मानकरी होशील हो लंबोदरा!'' असे म्हणत ब्रह्माने त्याचा गालगुच्चा घेतला.

त्यानंतर गणेशाने लक्ष्मी व सरस्वतीला नमस्कार केला. त्या दोघींनी त्याला एकदम कडेवर घेवून एकेका गालाचा मुका घेतला, व म्हणाल्या-

''आम्ही सास्वासुनांचा दुरावा सुखाने सोडून, अशाच याच्या दोहों बाजूस उभ्या राहातो!''

नंतर पार्वतीकडे बघून म्हणाल्या- ''आपण तिघी ज्या त्रिमाता म्हणवितो, त्यांची मूळ जन्मदात्री एकच असून ती आदिशक्ती होय, असे पुत्र विनायकाने सांगितले आहे. त्यानंतर आपण परत वेगवेगळ्या रूपाने जन्मलो. क्षीरसमुद्रांतून लक्ष्मी, ब्रह्माच्या वाचेतून वाणीरूपाने सरस्वती, व पूर्वी दक्षकन्या सती व आतां हिमालयाची कन्या पार्वतीच्या रूपाने उमा, अशा रीतीने अवतरलो आहोत. जयलक्ष्मीच्या रूपाने सिद्धी व विद्यावतीच्या रूपाने बुद्धी या दोघीही विनायकास अनुरूप अशा वधू आहेत. मग गणेशाचा थाट काय विचारतां?'' असे म्हणाल्या.

लक्ष्मी म्हणाली- ''लक्ष्मीदायक अशा गणेशावर विश्वास ठेवणाऱ्यांकडे मी स्थिर व अचल रूपाने राहीन! सिद्धीस्वरूपिणी जयलक्ष्मी माझाच अंश आहे. ती विनायकाची भावी पत्नी होईल.''

सरस्वती म्हणाली- ''गणेश हा ज्ञानदाता व सकल शास्त्रांचा स्वामी आहे. मुलांच्या अक्षराभ्यासाच्या आधी मुलांकडून हळदीचा गोळा करवून, त्या गणपतीची आधी पूजा करवून, नंतर गणेशाच्या परिपूर्ण स्वरूपाचे द्योतक म्हणून त्या गोळ्याभोवती एक वर्तुळ काढून, नंतर मुलांकडून श्रीगणेशाचा कित्ता गिरवावा. माझा अंश असलेली विद्यावती, बुद्धीस्वरूपिणी ही विनायकाची नायिका म्हणून शोभेल!''.

तेंव्हा गणेश रडवेला चेहरा करून सगळ्यांना उद्देशून म्हणाला-''पाहिलीत मोठ्यांची रीत कशी असते ती! लग्न करून स्वतः सोसलेल्या यातना मुलांनी सुद्धा सोसाव्यात म्हणून घाईच करतात, पण सुखाने राहूं देत नाहीत. त्यांतल्या त्यात आयांना तर फारच घाई.''

यावर विष्णु म्हणाले-''नाही रे बाबा! सुंदर चांदण्या पूर्णचंद्राची जशी सेवा करतात तशी आणिमादि अष्ट ऐश्वर्याचे मूळ असलेल्या अष्टसिद्धी ज्या आठजणी आहेत, त्या तुझी सेवा करीत असताना बघण्याची मला घाई झाली आहे''.

''ओ हो! असे कां? तर मग तूं जेव्हा कृष्णावतार घेशील ना, तेव्हां अष्ट महिषीं समवेत आनंदाचा उपभोग घेशील बरें!'' असे गणेश म्हणाला.

त्यावर विष्णु मंदस्मित करीत म्हणाला-''तुझा शब्द अटळ असला तरी तुला मात्र दहा वधूंशी लग्न करावेच लागेल. ते टाळता यायचे नाही.''

''तसे असेल तर 'विघ्नेश्वराच्या लग्नाला सतराशे विघ्ने' या म्हणीप्रमाणे मलाच विघ्ने

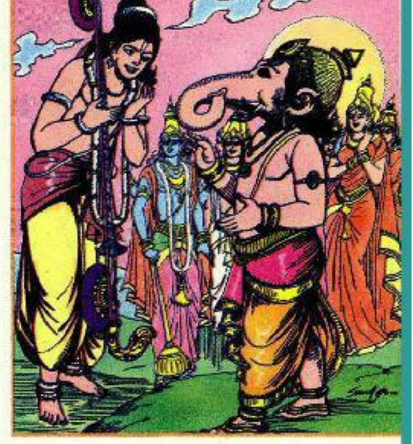
उपस्थित करणे भाग पडेल.'' असे गणपती म्हणाला.

''सतराशेंच काय, पण कोटी विघ्नं आडवी आली तरी विघ्नेश्वराचे लग्न कांही थांबविता येणार नाही!'' असे ब्रह्माच्या स्वरांत स्वर मिळवून सर्वजण म्हणाले.

तेव्हां नारद पुढे येऊन म्हणाला-''विज्ञानेश्वरा! वाचाळतेमध्ये मलाही तू मागे सारलेस, परंतु विवाह टाळणे कुणाला बरे जमले आहे? मला हा भवसागर तरणे जमले नाही म्हणूनच ना, मी असा मुनी होऊन भटकतोय! ज्ञानेश्वरा! विवाह व उद्योग हे पुरुषाचे लक्षण होय. म्हणूनच ना पुरुषोत्तम म्हणविणारे हे प्रमुख आदिदेव विवाह करून सृष्टि, स्थिती व लयादी उद्योग करीत आहेत. त्यांच्यापुढे तूं व मी ते काय?''

''ओहो! तुला लग्नाचे वेड लागलेले दिसते! तूं तर स्वयंवराच्या तयारीला लागलेला दिसतोयस!'' असे गणपती म्हणाला.

''त्रिकालज्ञानी तो मीच म्हटले तर अनंत-कालज्ञानी तूं ! तुझ्याशी विवाद मला शक्य आहे काय? वाक्पटुतेत तुझ्या नंतरच माझा क्रम लागेल. सर्वांचे नशीबच तुझ्या हाती आहे. तुला विस्मरून कुठलेही ज्योतिष-पांडित्य फळाला येत नाही. आपण दोघेही उत्तम बोलभांड आहोत. बोलूंच लागलो तर अनंतकाळही पुरणार नाही. तं पूर्णज्ञानी आहेस. माझ्यासारखे कमलाच्या पानावरील पाण्याच्या थेंबाप्रमाणे अलिप्त रहातात. तूं मायेलाही अतीत आहेस. म्हणून सिद्धी, बुद्धी व अष्टसिद्धी तुला वरतील; तेंव्हा 'श्रीरस्तु', 'शुभमस्तु', 'शीघ्र कल्याण सिद्धिरस्तु!' असे मला सुद्धां म्हणून घेऊं

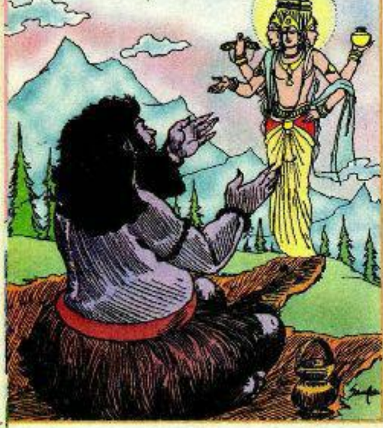

दे''. असे म्हणत नारदाने वीणेवर कल्याण राग छेडला व सामराग आळवून सौराष्ट्र रागांत मंगलगीते गाइली.

सर्व देव आपापल्या स्थानी परतले. गणपती व पार्वतीला बरोबर घेवून शंकर सुद्धा आपले निवासस्थान असलेल्या कैलासास गेला. नारद मात्र हळूं हळूं वज्रदंताकडे जाण्यास निघाला.

पूर्वी बाल-गणपतीने शेपटी धरून गरगर फिरवून फेकून दिल्यामुळे दुखावलेल्या वज्रदन्तीच्या अंगाचा ठणका अजून कमी झाला नव्हता. धवला पतीची सेवा करीत होती. नारदास आलेला बघून ''आणि कसली भानगड उभी करतो की काय हा!'' असे म्हणत ती आत निघून गेली.

मूषकासुरास उद्देशून ''तुझा ज्याने पराभव केला तो गणपती आतां विघ्नेश्वर रूपाने वाढतो आहे. आणि...''असे म्हणत नारद थांबला.

पराभवाग्नी चेतविला जाऊन खिजलेल्या स्वरानें "मग काय करूं म्हणतोयस नारदा?" असे वज्रदन्त म्हणाला.

"वरदाता ब्रह्मा असतांना काळजी कसली? वज्राला वज्रानेच कटविले पाहिजे. पराभवाचा सूड घे. गणपतीने विघ्नेश्वर नाम धारण केले आहे. तो गजानन आहे हेही लक्षांत घे म्हणजे झाले!" असे म्हणून शांतपणे नारद निघून गेला.

महाश्वेता असे नामान्तर झालेल्या धवलेने कितीही सांगितले, तरी तिचे न ऐकता वज्रदन्त तिला म्हणाला-"महाश्वेता! तुझ्या पातिव्रत्याची पुण्याई म्हणून मला मनः शांती तरी लाभूं दे". असे म्हणून वज्रदन्त निघून गेला व घोर तपश्चर्या करून त्याने ब्रह्मदेवाला प्रसन्न करून घेतले.

"काय हवे आहे?" ब्रह्मदेवाने विचारले.

"विघ्नाला आकार देऊन त्याला माझ्या आज्ञेंत राहण्यास सांगा!" असा वर मूषकासुराने मागून घेतला. ब्रम्हाने विघ्नाला बोलाविले व मूषकासुरापुढे उभे केले. त्याला कांहीही दिसले नाही. ब्रह्मदेवाने त्याला सूक्ष्म दृष्टी दिली. साध्या दृष्टीस दिसणार नाही, इतके बारीक व सूक्ष्म कृमी सारखे काळेकुट्ट विघ्न त्याला दिसले.

मूषकासुराने आश्चर्याने "हे काय! या काळ्या ठिपक्याचे मी काय करूं?" असे ब्रह्मदेवाला विचारले.

त्यावर हंसून ब्रह्मा म्हणाला-"विघ्न प्रचण्ड भुतासारखे असते असे तुला वाटले, परंतु विघ्नबीज हा डोळ्यांना न दिसणारा असा सूक्ष्म अणु असतो. सूक्ष्म जंतुमुळे जशा भयंकर व्याधी पसरतात, तसेच हे असते. अनर्थ ओढविणारे हे विघ्नकारण कितीही लहान असले, तरी कुठलीही भयंकर आकृति धारण करून सर्वनाश करूं शकते. हे इच्छारूपी असते. कुठलेही रूप घेवून अनर्थ करणें हेच ह्याचे काम! काय करायचे असेल ते कर!" असे म्हणत ब्रह्मा अदृश्य झाला.

"महागजासुराचे रूप घेवून विघ्नेश्वराचा नाश कर!" अशी आज्ञा मूषकासुराने त्या विघ्नास दिली.

विघ्नाने हत्तीचे शरीर, हत्तीचे पाय, भयंकर असे छोटे डोके, मोठे दातांचे सुळे, निखाऱ्यासारखे लाल डोळे, असे गजासुर शरीर धारण करुन, महापर्वतासारखी तलवार तळपवीत, आकाशाकडे उड्डाण केले.

इकडे कैलासात गणपती मोठ्या कोडकौतुकांत मोठा झाला. आई-वडिलांची परवानगी घेवून विश्वकर्म्याने त्याच्यासाठी निर्माण केलेल्या भवनाकडे जाण्यास निघाला. वाटेत सशरीर असा

मदन त्याला सामोरा आला. त्याला बघून विनायकाने आश्चर्याने विचारले-"कधी न दिसणारा तूं मला दिसतो आहेस, काय बरं नवल-विशेष | तुझ्या सम्मोहिनीचा प्रयोग मजवर करूं नकोस बरं ! मी अजून अजाण आहे".

नम्रतेने डोके वांकवीत मन्मथ म्हणाला-"गजेन्द्रानना! तूं माझ्या बाणांना सुद्धां अतीत आहेस. मला 'ज्या वेळीं दिसावे असे वाटेल त्या वेळी शरीर धारण करून दिसता येईल' असा वर शिवाने दिलेलाच आहे. आपणा दोघांमध्ये साम्य आहे. जवळीक ही आहे. म्हणून दिसलो झाले! तूं नंदीवाहन अशा शिवाचा मुलगा आहेस, तर मी गरुडवाहन विष्णूचा मुलगा आहे. मला शिवाने भस्म करुन पुन्हा जगविले तर तुझा शिरच्छेद करून तुला परत जगविले. माझे वाहन पोपट तर तुझे वाहन उंदीर. मनाला चंचल व्हायला लावणारे पुष्पांकुश हे माझे आयुध, तर मनोनिग्रह देणारे पाशांकुश तुझे आयुध, तुझा धाकटा भाऊ कुमारस्वामी याचा जन्म व्हावयास हवा आहे. पार्वती-परमेश्वरांच्या परस्पर अनुरागाचे तेजच कार्तिकस्वामीचा अवतार घेवून जन्मावयास हवे आहे. तारकासुराचा नाश व्हायला हवा आहे. म्हणूनच तर देवतांनी मला भस्म करविले; कैलासावर जात आहे. आज्ञा असावी".

"मन्मथा! म्हणूनच मी कैलास सोडून जात आहे. तुझे काम तूं निर्विघ्नपणे पार पाड. तुला विजय प्राप्त होईल". असे गणपती म्हणाला.

मन्मथ अदृश्य होऊन शिव-पार्वती असलेल्या कैलासमंडपांत प्रविष्ट झाला.

गणपती आपल्या भवनाकडे गेला. सिंहद्वाराजवळील स्फटिकाच्या वेदीवर आरामात बसून परिसरांतील सृष्टी-सौंदर्य आनंदाने न्याहळूं लागला. हिमगिरीची रजतशिखरे घासून पुसून पैलू पाडल्या प्रमाणे सांध्य प्रकाशाच्या तेजाने चकाकत होती. हिम-प्रपातांचे मंद-गंभीर सरगम ऐकू येत होते. अशा प्रशांत समयी "विघ्नेश्वर म्हणविणारा तो कुठे आहे?" अशी भयंकर गर्जना दिशा दुभंगीत प्रतिध्वनित झाली.

महागजासुराच रूप धारण केलेले ते विघ्न गजाननापुढे उभे ठाकले, तेव्हां धरणीसुद्धां कंपित झाली. "मी महागजासुर आहे. तूं गजवदन असशील तर मी गजकाय आहे. तुला मारण्याकरिता आलोय!" असे म्हणत गजासुराने चित्कार केला.

विघ्नेश्वराने बहिऱ्यासारखे भोळेपणाने त्याच्याकडे पाहिले व म्हणाला- "उसाचे कांडे तुकडे करून खावेसे वाटतेय. जरा हा परशू पाजळून देतोस कां? तुला मी मोदक देईन". असे म्हणत परशू त्याच्या दिशेने फेकला. गजासुर पाय तुटल्यामुळे पर्वतासारखी कोसळला. वर चढून विघ्नेश्वर तांडव करीत त्याचे मर्दन करीत असता- "महाप्रभो! मी विघ्न आहे. ब्रह्मदेवाने दिलेल्या वरामुळे महागजासुराचे रूप घेऊन आलो. चांगली अद्दल घडली! मला क्षमा करा." असे विघ्न ओरडले.

"मी विघ्नविनाशक आहे, हे तूं विसरलास वाटते! ते कांही असले तरी तूं आता मायारूपी गजासुर आहेस. तुझी शकले करणे भागच आहे. तुझे हे तुकडे तुझे व माझे विस्मरण झालेल्यांना त्रास देतील. तूं कालिया नाग होऊन कालिंदीच्या डोहांत लपून बैस. बालकृष्ण तुझे मर्दन करील. त्याचे पाय तुझ्या डोक्यावर पडून तुझा उद्धार होईल. जातीवंत सर्पांच्या फडेवरील विष्णुपादुकेचे चिह्न तुमचा प्रथम अलंकार म्हणून शोभून दिसेल!" असे म्हणून गणपतीने परशू हाती घेवून त्या विघ्नाचे तुकडे-तुकडे केले. ते रेणु दश दिशांत व्याप्त होऊन अदृश्य झाले. विघ्न परत अणुरूपांतच राहिले.

देवतांनी विघ्नेश्वरावर पुष्पवृष्टी केली.

(क्रमशः)

मानव धर्म

विष्णुशर्मा नांवाचे एक पंडित विष्णुपूर गांवात राहात होते. गांवातल्या लहानशा गुरुकुलात ते गांवकऱ्यांच्या मुलांना शिकवीत असत. ज्ञानशर्मा हा त्यांचा एकुलता एक पुत्र होता. तो गणितांत फार हुशार होता. म्हणून त्याला राजाच्या दरबारांत नोकरी मिळाली आणि तो आता राजधानींत राहायला गेला.

विष्णुशर्मा शिक्षक होते, म्हणून त्यांनी आपली वडिलार्जित शेती करण्याचे काम राजनाथ नांवाच्या शेतकऱ्यावर सोंपवले होते.

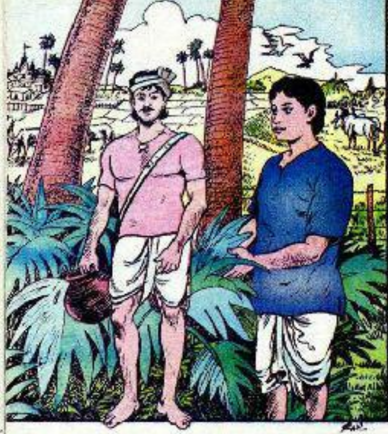
राजनाथला एक मुलगा होता. त्याचं नांव होतं सुबुद्धि; नांवाप्रमाणेच तो बुद्धिमान होता. गांवातल्या गुरुकुलांतच तो शिकला.

एके दिवशी ज्ञानशर्मा आपली पत्नी व मुलांसह आईवडिलांना भेटायला गांवी आला. तो राजदरबारांत मोठ्या पदावर अधिकारी होता. म्हणून तो चारपांच नोकर, घोडागाडी, असा लवाजमा घेऊन आला होता. सुबुद्धिने जेव्हां त्याचे हे वैभव पाहिले तेव्हां त्यालाही दरबारांत नोकरी मिळवली पाहिजे असे वाटूं लागले. आपल्या मनांतली ही गोष्ट त्याने आपल्या मातापित्याला सांगितली.

मुलाची इच्छा ऐकून राजनाथ व रमादेवी गप्प बसले. आपल्या मुलाची समजूत घालताना राजनाथ म्हणाला, "बेटा, शेती करणें ही आपल्या घराण्याची परंपरा आहे. तुझं आता शिक्षण घेण्याचं वय आहे आणि शिक्षण हे अत्यंत आवश्यक आहे, म्हणून मी तुला गुरुकुलांत शिकवलं. प्रत्येकाला जर नोकरी करायची इच्छा असली तर या भूमातेची देखभाल कुणी करायची? तुझा विचार बदल आणि शेतीचे काम करीत इथेंच आमच्याबरोबर राहा."

रमादेवीनेही मुलाला समजावले. ती म्हणाली, "बाळा, तुला सोडून आम्ही कसे राहूं शकूं? तुला नोकरी मिळाली तर तू आम्हाला सोडून दूर निघून जाशील. या धरती मातेवर आमची श्रद्धा आहे.

- मार्कंडेय -

तुझ्याबरोबर आम्हाला येणें कसे जमेल?''

आईवडिलांची विचारसरणी सुबुद्धिचे मन बदलूं शकली नाही. मध्यरात्री त्याने एका पिशवींत कपडे भरले. धान्य विकून जी कांही थोडीफार रकम जमली होती, त्यांतले थोडे पैसे घेऊन तो नोकरीच्या शोधांत निघाला.

पहांट होताहोता तो एका गांवाच्या वेशीजवळ पोंचला. त्यावेळेस त्याच्याच वयाचा एक तरूण ताडाच्या झाडावरुन काढलेली ताडी मडक्यांत भरुन खाली उतरला. त्याने सुबुद्धिला प्रेमळपणें विचारले, ''कुठे जातो आहेस रे भाऊ?'' सुबुद्धिने त्याला चिडूनच उत्तर दिले, ''तू तर ताडी विकतोस, सात वाईट व्यसनांपैकीं ते एक आहे. तुला माझ्याशी काय काम आहे? मी कुठेही जात असेन, त्याची तुला कशाला रे पंचाईत?''

त्यावर तो तरुण हंसला नि म्हणाला, ''माझ्या हातांतले हे ताडीचे मडकें पाहून तुला इतकं चिडायला कशाला हवं? माझं नांव आहे कुश. मीही सुशिक्षित आहे. मला वाटलं होतं कीं नोकरी करुन मला साऱ्या सुखांचा उपभोग घेता येईल आणि मला मान सन्मान मिळतील. पण प्रत्येक माणसावर कांही जबाबदाऱ्या असतात. मला त्याची जाणीव नव्हती. मी घर सोडून निघून गेलो. माझे आईवडील दुःखाने रडूनरडून आंधळे झाले. हे मला कळलं तेव्हां मी घरी परतलो. आता मला फक्त त्यांची खुशी हवी आहे. दुसरं कांही एक नको. त्यांत मला फार संतोष मिळतो आहे. तुझ्या आईवडलांना जर तुझी जरूरी असेल तर त्यांच्यासाठी तूं घरी परत जाणंच चांगलं, नाही कां?''

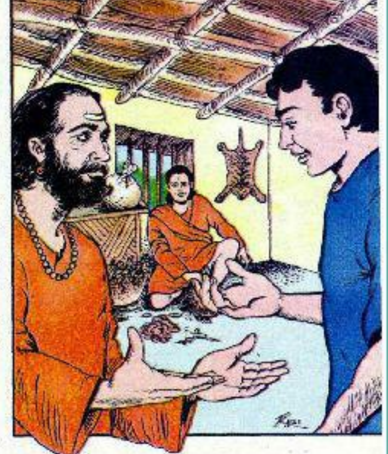
हे बोलणं ऐकून सुबुद्धि हतबुद्ध झाला. स्वतःला सांवरत त्याने म्हटलं, ''तुझ्या बोलण्यांत सचाई, कळकळ आहे हे खरं. परंतु मनांतल्या इच्छा नदीच्या पुरासारख्या असतात. आता हा प्रवाह रोखणं माझ्या हाती राहिलेलं नाही.''

सुबुद्धिला आपल्या आईवडिलांची खूप आठवण यायला लागली. त्याच्या मनांत काळजी निर्माण झाली. दुपार होईपर्यंत तो चालत राहिला. तोपर्यंत त्याला भूक लागली. एका गांवाजवळच्या झोंपडीत तो गेला. त्या झोंपडीच्या मधोमध एक उतारवयाचा मनुष्य बसला होता. त्याच्या चारी बाजूंना जडीबुटीची औषधें विखुरलेली होती. तो एक जाडजूड ग्रंथ वाचत होता.

सुबुद्धिच्या पावलांचा आवाज ऐकून त्या इसमाने वर पाहिले, व तो म्हणाला, ''भर उन्हांतून

तू आला आहेस. कुठे जायचे आहे तुला?'' सुबुद्धिने त्याला आपली कहाणी सांगितली.

त्यावर त्या माणसाने म्हटले, ''माझं नांव गुरूनाथ आहे. माझं दुसरं कुणीही नाही. जेव्हां मी जीवनाबद्दल विरक्त झालो, तेव्हां एका सिद्ध व्यक्तीने मला इथें आणले. त्यांनी रचलेल्या या वैद्यकग्रंथामधल्या औषधांबद्दल मी जास्त माहिती वाचतो आहे. सध्यां मी आंधळ्यांच्या औषधींबद्दल अभ्यास करतो आहे. हा त्या सिद्धांचाच आश्रम आहे. ते पहांटेच उठून बाहेर गेले होते. आता कोणत्याही क्षणीं ते परत येतील.''

घटकाभरांतच ते आश्रमांत परत आले. सुबुद्धिची माहिती समजल्यानंतर त्यांनी त्याच्या भोजनाची व्यवस्था केली.

त्यानंतर सिद्धांनी सुबुद्धिला सांगितले, ''तुला रस्त्यांत जो कुश भेटला होता, त्याने तुला जीवनातले एक महान सत्य सांगितले आहे. तो तरुण कुश खरोखरच फार चांगला आहे. त्याने आपल्या आईवडलांच्या सेवेतच आनंद मानला. आपल्या वंशपरंपरागत व्यवसायाचे महत्व त्याने ओळखले. हा मानवधर्म आहे आणि तो योग्य तऱ्हेने कुश पाळतो आहे. त्यांत जो खरेपणा आहे, तो मी दाखवून देईन. चला, आपण कुशच्या घरीं जाऊं या.''

सिद्ध, गुरुनाथ व सुबुद्धि त्या तरुण कुशच्या घरी गेले त्यावेळीं तो आपल्या आंधळ्या आईवडिलांस महाभारत वाचून दाखवीत होता. त्याने त्या तिघांचे आदरपूर्वक स्वागत केले.

सिद्धने कुशला सांगितले, ''तू आईवडिलांची सेवा करतो आहेस ते स्तुत्य आहे. या सुबुद्धिने तुझ्याविषयीं सारे कांही मला सांगितले आहे. तुझ्या आईवडिलांचं अंधत्व दूर करण्यासाठीं मी एक औषधी मुळी आणली आहे. त्या दोघांना पुन्हां दृष्टी प्राप्त व्हावी म्हणून तुम्ही प्रार्थना करता करता, त्यांच्या डोक्यावर हा लेप लावा.'' असं म्हणून त्याने प्रथम गुरुनाथला ती औषधी दिली.

गुरुनाथने ती औषधी आदरपूर्वक डोळ्यांना प्रथम लावून म्हटले, ''सिद्ध गुरुवर्यांच्या सांगण्यानुसार मी हे औषध तयार केले आहे. इतक्या दिवसांनंतर या औषधीचा प्रभाव किती होतो आहे याची परीक्षा घेण्याची आता वेळ आलेली आहे.'' नंतर त्याने कुशच्या आईवडिलांना सांगितले, ''आपल्याला जर दिसायला लागले तर माझ्या जन्माचे सार्थक झाले असे मी समजेन.'' नंतर गुरुनाथने त्या

औषधाचा प्रयोग त्यांच्या डोळ्यांवर केला व लेप लावला.

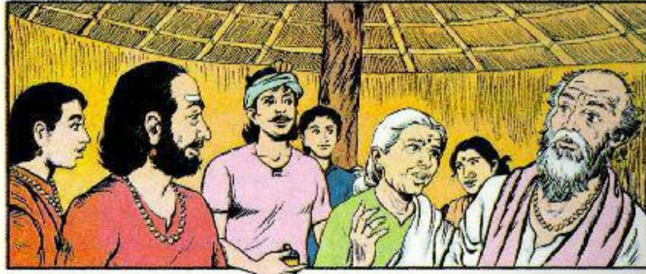
कांही वेळ थांबून पाहिले तरी त्या औषधाचा प्रभाव कांही दिसेना. सिद्धने हे काम आता सुबुद्धिवर सोंपवले.

सुबुद्धि म्हणाला, "मी घरांतून निघून आलो आहे खरा! पण त्याचा अर्थ माझे माझ्या आईवडलांवर प्रेम नाही असा नव्हे. माझी खात्री आहे कीं ह्या औषधामुळें तुम्हा दोघांची दृष्टी परत मिळेल." असं म्हणून त्यानेही त्या औषधाचा लेप त्या दोघांच्या डोळ्यांवर लावला.

तरीसुद्धां कांही उपयोग झाला नाही. सिद्धने हंसून म्हटलं, "हे पहा, गुल्नाथला कुणी नातलग नाहीत. तरीदेखील मोठेपणा मिळवण्याची त्याची महत्वाकांक्षा आहे, नांव कमावण्यासाठी तो आसुसलेला आहे. श्रीमंत होण्याच्या इच्छेने, वैभवाच्यामागे वेड्यासारखा लागून, सुबुद्धि घरांतून निघून आला हे. न सांगता आल्यामुळें त्याने आपल्या मातापित्याच्या मनाला धक्का दिला आहे. आता हा तरुण कुश आपल्या आईवडिलांना औषध लावून त्यांचं अंधत्व दूर करूं शकतो कां ते आपण पाहूं या." असं म्हणून त्याने ती औषधी त्या तरुणाच्या हातांत ठेवली.

कुशने सिद्धला वांकून नमस्कार केला आणि म्हटले, "ज्या मातापित्याने जन्म दिला, त्यांची सेवा करणें हा मी माझा परमधर्म मानला. त्यांच्या इच्छेनुसार जीवन व्यतीत करणें हा माझा आदर्श आहे. माझ्या दृष्टीने हाच उत्तम मानवधर्म आहे. आणि यावर माझा अटळ विश्वास आहे." हे बोलून त्याने आपल्या मातापित्याच्या डोळ्यांवर त्या औषधाचा लेप लावला.

थोड्याच वेळांत कुशच्या आईवडिलांना हळूंहळूं अंधुक दिसूं लागले. कांही वेळानंतर त्यांना सारं कांही स्पष्ट दिसायला लागलं. हा चमत्कार पाहून सारेजण चकित झाले. सुबुद्धिने सिद्धला प्रणाम करून म्हटले, "आता मला समजलं कीं वृद्ध मातापित्यांना आनंद देणें हाच सर्वोत्तम मानवधर्म आहे." आणि तो विष्णुपूरला परत गेला. आपल्या मातापित्यांच्या इच्छेनुसार तो त्यांच्याजवळ आनंदाने राहूं लागला.

माहीत आहे - माहिती नाही!

मंगलपुरी राज्यावर मायवर्मा नांवाचा राजा राज्य करीत होता. जेव्हां त्याचा मंत्री मरण पावला, तेव्हां राजाने लगेच नव्या मंत्र्याची नेमणूक केली नाही. मंत्र्याचे काम राजा स्वतःच पाहायला लागला.

त्याने ऐकलं होतं कीं राजाने जनतेच्या सुखदुःखाची काळजी अवश्य केली पाहिजे. म्हणून दोन अंगरक्षकांना बरोबर घेऊन, वेष पालटून तो जनताजनार्दनांत मिसळत असे. परंतु राजा कांही फारसा बुद्धिमान किंवा चतुर नव्हता.

एकदा राजा असाच वेषांतर करून हिंडत असताना एका घरांत नवराबायकोचा वादविवाद मोठ्या आवाजांत चालला होता.

"शी, शी, काय केलंस तू हे? जर मला अगोदर सांगितलं असतंस कीं 'माहिती नाही' तर मीच ते करून टाकलं असतं." नवरा म्हणाला.

"तुम्हाला काय माहिती आहे हो? सगळं कांही 'मला माहित आहे' असं नेहमी म्हणत असता तुम्ही! पण जेवढं माझ्या छोट्या मुलाला कळतं, तेवढं देखील तुम्हाला माहीत नसतं." पत्नी म्हणाली.

"बडबड बंद कर. तुला म्हणायचे ते म्हण. हे असलं लहान कामदेखील मला करता येणार नाही कां? तुला काय वाटलं? संधी मिळाली तर या राज्याचा सारा कारभार चालवायची अक्कलदेखील मला आहे! समजलं?" नवरा रागाने म्हणाला.

हे ऐकताच राजाने पुढचे बोलणें न ऐकताच परत महालाकडे पावलें वळवली. दुसऱ्या दिवशी राजाने एक घोषणा केली. त्या नव्या राजाज्ञेनुसार राज्यांतल्या कोणत्याही नागरिकाने 'मला माहिती आहे' असं म्हणायचं नाही. जर कुणी तसं म्हटलंच तर त्याला कडक शिक्षा दिली जाईल असा नवा कायदा सुरुं झाला.

झालं! शिक्षेच्या भीतीने प्रत्येक गोष्टीचे उत्तर 'माहिती नाही' असं मिळायला लागलं. या नव्या

कायद्याचा सर्वांना फार त्रास होऊं लागला. पण त्याची लौकरच संवय झाली.

कांही दिवसांनंतर त्या राज्यांत दोन विदेशी माणसें आली. त्यांच्या लक्षांत आलं कीं कुणालाही कोणताही प्रश्न विचारला, तरी ते 'आम्हाला माहिती नाही' असंच उत्तर देत. कांही लोकांना एकत्र बघून त्या दोघांनी विचारलं, "तुम्ही लोक प्रत्येक बाबतींत 'माहिती नाही' असं उत्तर कां देता?"

"माहिती नाही बुवा! आम्हाला खरंच कांहीही माहिती नाही. तुम्ही जे प्रश्न विचारता आहात, त्या एकाचंही उत्तर आम्हाला माहिती नाही" पुन्हां त्या लोकांनी हेच उत्तर दिलं.

ते परदेशी पाहुणे मनोमन नाराज झाले. "हा कसला विक्षिप्त देश आहे! कुणालाही कांहीही विचारा, हेच सांगतात - "आम्हाला माहिती नाही!"

त्याच वेळेला वेष पालटन राजा गर्दीत उभा राहून हा संवाद ऐकत होता. लोकांचे व त्या परदेशी प्रवाशांचे बोलणें राजाने ऐकले.

म्हणून दुसऱ्या दिवशी राजाने दुसरा कायदा अंमलात आणला. "कोणत्याही परिस्थितींत राज्यांतल्या नागरिकांनी 'माहीती नाही' असं म्हणायचं नाही. जो तसं म्हणेल त्याला कडक शिक्षा होईल.

त्या दिवसापासून त्या राज्यांत 'माहिती आहे' किंवा 'माहीत नाही,' हे दोन शब्द कुठेही ऐकूं येईनासे झाले, लोकांच्या तोंडाला जणूं कांही कुलूपच लावलं गेलं होतं.

त्या परदेशी प्रवाशांमुळें हे झालं आणि त्यांचं व्यापाराचं सारंच काम ठप्प झालं. ते राजाच्या दर्शनासाठी दरबारांत गेले आणि त्यांनी राजाला एक पत्र दिलं. त्यांत लिहीलं होतं.

'महाराज, आम्ही दुसऱ्या देशांतून आलेले

प्रवासी आहोत. आपल्या कायद्यामुळें सर्व नागरिकांनी आपली तोंडे जणूं बंद केलेली आहेत. आम्ही परदेशी आहोत म्हणून हा कायदा आमच्या कामांत अडथळा बनला आहे. हा कायदा लागूं करण्याचे आपले कांही कारण जरूर असेल. जर आपण ते कारण आम्हाला सांगितलंत, तर सध्यांची परिस्थिती सुधारण्याचा प्रयत्न आम्ही अवश्य करूं."

राजाने त्या दोघांना बोलावून त्यांना त्या जोडप्याचा संवाद सांगितला.

राजाचे बोलणें ऐकून ते परदेशी म्हणाले, "पण त्या जोडप्याने ही गोष्ट कोणत्या संदर्भांत म्हटली होती? ते माहीत असणं आवश्यक आहे."

राजाने वेषांतर केले व त्या दोघा परदेशी प्रवाशांना बरोबर घेऊन तो त्या जोडप्याच्या घरीं गेला. त्या घरच्यामालकाला त्यांनी जवळ बोलावून विचारले, "कांही दिवसांपूर्वी तुम्ही आपल्या पत्नीला सांगितलं होतंत कीं तुम्हाला सारं कांही माहीत आहे, अगदी राज्यकारभार सांभाळण्यापर्यंत सारं कांही! आठवतंय कां?"

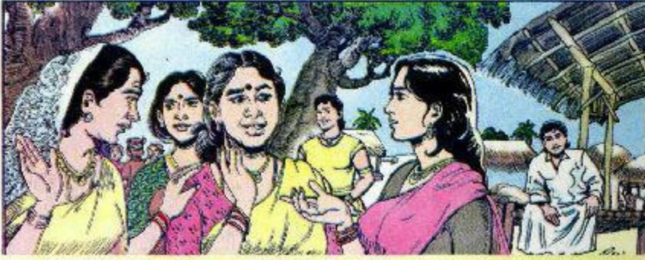
"अहो, मला माझ्या घराचा कारभारदेखील नीट पाहाता येत नाही. मी कसला राज्याचा कारभार पाहाणार? ही गोष्ट मी कायदा येण्यापूर्वी म्हटली होती हे खरं! त्या दिवशी माझ्या बायकोने स्वयंपाक बिघडवला होता म्हणून रागावून मी तिला तसं बोललो होतो. ज्या बाईला कांहीच नीट येत नाही आणि उलट येताजाता 'तुम्हाला कांहीच माहिती नाही' असं सांगत सुटली तर मला काय वाटेल? राग नाही कां येणार? त्या भरांत मीही कांहीबाही बोललो होतो." तो पुरुष म्हणाला.

"ऐकलंत महाराज? सामान्य लोक कांहीतरी बोलले तर आपण ते फारच गंभीरपणे घेतलं होतंत, पण त्याच्यामुळें संपूर्ण राज्यांतल्या प्रजेला किती त्रास झाला आहे ते आपण पाहिलंत कां? राज्यकारभारांत आपल्याला सल्ला देणारे मंत्री आपल्याकडे नाहीत कां?" परदेशीने विचारले.

"माझा मंत्री निधन पावला. अजून नव्या मंत्र्याची मी नेमणूक केलेली नाही. तुम्ही दोघेजण मंत्री बनून मला मदत कराल कां? तुम्ही दोघेही चांगले आहात व हुशार आहात." राजाने म्हटले.

ते दोघेजण कबूल झाले आणि त्या राज्यांत कायमचे रहिवासी झाले. त्यानंतर राज्यांतली प्रजा सुखाने नांदू लागली व कारभारही सुरळीत चालूं राहिला.

चोर दामोदर

कोसल राज्यांतल्या एका नगरांत दामोदर नांवाचा एक चोर रहात होता. तो तरुण होता. चोऱ्या करण्यांत पटाईत होता. कसलेही कुलूप असो, तो अगदी सहजपणें ते कुलूप फोडत असे. मांजरा-सारखा चोरपावलाने तो चालत येई. कोणत्याही प्रकारचा आवाज तो होऊं देत नसे. कितीही गुडुप अंधार असला तरी कोणती वस्तू कुठे ठेवलेली असेल याचा त्याला बरोबर अंदाज असे. ही त्याची खासियत होती.

चोरीच्या कलेतले त्याचे हे कौशल्य पाहून दुसऱ्या चोरांपैकी ज्यांना मुली होत्या, त्या चोरांना हा जांवई हवा असे वाटत होते. त्याला विचारलं कीं दामोदर त्यांना उत्तर देई, "राजाचा खजिना लुटायचे माझे ध्येय आहे. जोपर्यंत मी हे काम करूं शकत नाही, तोपर्यंत मला लग्न करायचे नाही."

ज्या चोरांच्या टोळींत दामोदर सामील होता, त्यांत सूरनंदन हा प्रमुख होता. एक दिवस अचानक दामोदरला सूरनंदनची मुलगी गौरी दिसली. ती फारच सुंदर होती. इतकी देखणी मुलगी आजपर्यंत दामोदरने पाहिलीच नव्हती. तो एकदम तिच्या प्रेमांत पडला. कोणत्याही परिस्थितींत तिच्याशीच लग्न करायचे, असा त्याने निश्चय केला.

त्याला वाटत होतं तितकं राजाचा खजिना लुटण्याचं काम कांही सोपं नव्हतं. कदाचित अनेक वर्षे लागली असती आणि त्यांत त्याला यशही मिळणं कठीण होतं. आणि तेवढ्या काळांत दुसऱ्या कुणीतरी गौरीशी विवाह केला तर? या बाबतीत दिरंगाई करून चाललं नसतं. म्हणून दामोदर गौरीच्या पित्याला भेटायला गेला.

सूरनंदन त्याला विचारणार होता कीं कोणत्या कामासाठी आला आहेस; पण त्यापूर्वीच दामोदरने त्याला नमस्कार करून म्हटले, "माझं नांव दामोदर आहे. चोरीच्या कलेंत माझी बरोबरी करणारा कुणीही नाही हे सर्वांना माहीत आहे. आजपर्यंत चोरी करण्याच्या अपराधासाठीं मी कधी पकडला गेलो नाही. "गौरीच्या पित्याने विचारले, "मी तुझ्याबद्दल ऐकलेलं आहे. पण तू हे सांग कीं तू इथें कोणत्या कामासाठी आला आहेस?"

- किशोर राठी -

दामोदरने अडखळत सांगितलं, "मला लग्न करायचं आहे" एवढं बोलून तो गप्प झाला.

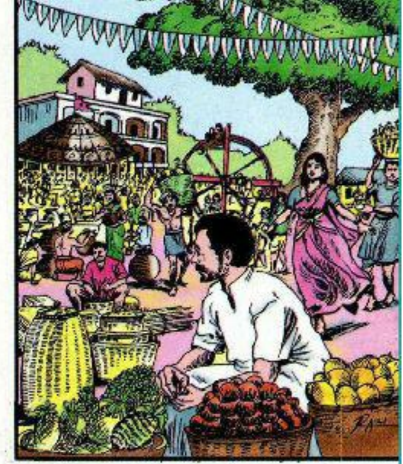
त्याच्यावर सूरनंदनने हंसून म्हटलं, "तुझी इच्छा चांगली आहे आणि आता तुझं वयही लग्नाला योग्य असंच आहे. या कामांत तुला माझी कांही मदत हवी आहे कां? मुलगी पसंत केली आहेस कां? कोणाची मुलगी आहे?"

सारा धीर एकवटून यावेळी दामोदरने सांगितलं, "आपली मुलगी गौरी मला फार पसंत आहे. तिच्याशी लग्न करण्याची माझी तीव्र इच्छा आहे."

हे ऐकून सूरनंदन चकितच झाला. त्याने विचारले, "म्हणजे तू माझ्या मुलीला ओळखतोस तर! आता सौंदर्यात तिची बरोबरी करणारी दुसरी कुणी मुलगी नाही. पण मी तुला हे सांगितलंच पाहिजे कीं ती अतिशय फटकळ आहे आणि हुशारही आहे. तिला हा आपला चोरीचा धंदा मुळींच आवडत नाही. तुला जांवई करून घ्यायला मलाही आवडेल. हा संबंध जुळून आला तर मला आनंद होईल. पण तिचे मत काय आहे तेही विचारलं पाहिजे. होय ना?" असं म्हणून तो घरांत गेला आणि गौरीला बाहेर घेऊन आला. गौरीने आपल्या वडिलांनी सांगितलेली माहिती ऐकली. ती दामोदरला म्हणाली, "तुम्ही चोरी करण्यांत फारच निष्णात आहात असं मीही ऐकलंय. पण तुम्हाला चोरी करताना मला स्वतःच पाहिलं पाहिजे. माझी कोणतीही वस्तू तुम्ही चोरून घ्या. पण मला ते समजता कामा नये. तरच आपल्या लग्नाचे पुढें पाहाता येईल."

"हा तर माझ्या हातचा सोपा खेळ आहे!" असं सांगून दामोदर तिथून निघून गेला.

दोन दिवसानंतर शेजारच्या गांवी असलेल्या जत्रेला गौरी गेली. दामोदरला जेव्हां हे कळलं तेव्हां

तो वेष पालटून तिथें जत्रेला गेला. एका टोपल्यांत त्याने तऱ्हेतऱ्हेच्या बाहुल्या घेतल्या आणि त्या विकण्याचे नाटक तो करूं लागला. गौरी जत्रेंतल्या खास गोष्टी तन्मयतेने बघत होती. दामोदरने दबत्या पावलांनी तिचा पाठलाग केला. गौरीने गळ्यांत चंद्रहार घातला होता. तो चोरायचा आणि आपण यांत किती वाकबगार आहोत हे तिला दाखवायचे, असा दामोदरचा विचार होता.

एका ठिकाणी कांहीतरी वस्तू पाहाण्याच्या मिषाने गौरी खाली वांकली. दामोदरने मोठ्या शिताफीने तिच्या गळ्यांतला चंद्रहार काढून घेतला. गर्दी बरीच होती, म्हणून ही गोष्ट कुणालाच कळली नाही.

दुसऱ्या दिवशी दामोदर सूरनंदनच्या घरी गेला आणि गौरीला बाहेर बोलावून त्याने विचारले, "तुझा चंद्रहार चोरला गेला म्हणून तुला खूप वाईट वाटलं असेल. जत्रेंत तुझ्या नकळत मीच तुझा

चंद्रहार चोरला होता. आता मी किती कुशल चोर आहे हे तुला समजले आहे ना?"

त्यावर गौरी मोठ्याने हंसून म्हणाली, "जत्रेंत तुम्ही बाहुल्या विकायला घेऊन आला होता ना? तिथेंच तुम्ही माझा चंद्रहार चोरलात. ही गोष्ट मला कळलीच होती. तेव्हां आता तुम्ही भुरट्या चोऱ्या करण्याच्या लायकीचे देखील नाहीत हे दिसलं. आणि तुम्ही माझ्या गळ्यांतून जो हार चोरलात तो नकली आहे!"

तिचे बोलणें ऐकून दामोदर स्तंभित झाला. त्याच्या हातांतून चंद्रहार जमिनीवर पडला आणि तो तडक मागे वळून तिथून निघून गेला.

गौरीने दोनतीन दिवस त्याची वाट पाहिली. जेव्हां तो आला नाही, तेव्हां ती स्वतः त्याच्या घरी गेली. दामोदर खाटेवर डोळे मिटून पडला होता. गौरीने जोरांत टाळी वाजवली आणि म्हटले, "झोंपला आहात कीं राजाचा खजिना लुटण्याची योजना बनवता आहात?"

दामोदर उठून बसला व तिला म्हणाला, "राजाचा खजिना लुटणार आणि मी? अग, तुझा चंद्रहार तुझ्या नकळत चोरणें मला जमलें नाही, तेव्हां राजाचा खजिना मी कसला लुटणार? आता माझ्या लक्षांत आलंय कीं मोठ्यामोठ्या चोऱ्या, दरोडे घालण्याची हुशारी माझ्यांत नाही. लहानसहान चोऱ्या केल्यामुळें मी स्वतःला मोठा चोर मानायला लागलो. हा माझा भ्रम होता."

हे ऐकून गौरी खुषींत आली व म्हणाली, "जरी चोर हुशार असला तरीदेखील त्याचा प्रत्येक दिवस धोक्याचाच असतो. हा घाणेरडा व्यवसाय आहे."

"मग पोटापाण्यासाठीं दुसरं काय करायचं?"

दामोदरने दुःखी स्वरांत म्हटलं. गौरीने त्यावर प्रेमळपणें उत्तर दिलं, "इथून दोन कोस अंतरावर माझे मामा राहातात. ते शेतकरी आहेत. कष्ट करतात आणि मग आरामांत राहातात. आपण ही चोरांची टोळी सोडून देऊं आणि तिथें स्वाभिमानाने राहूं. मेहनतीच्या कमाईवर जगूं, सुखाने संसार करूं!"

क्षणभर विचार करून दामोदर म्हणाला, "तुझं म्हणणं बरोबर आहे. तुझा उपाय मलाही पटतोय. पण याला तुझे वडील कबूल होतील कां?"

"इथें येण्यापूर्वींच मी त्यांना सर्व कांही सांगितलं होतं आणि नंतरच मी इथें आले." गौरी म्हणाली.

आता दामोदर गौरीच्याबरोबर सासरीं जाण्यासाठीं निघाला.

